



Magyar Nemzeti Múzeum
Közcgyűteményi Központ



MAGYAR
NEMZETI
MÚZEUM



A JAGELLÓ-KOR KUTATÁSÁNAK ÚJ EREDMÉNYEI

2024. december 2-4.

MNMKK
Magyar Nemzeti Múzeum
Díszterem

HUN-REN
Magyar Kutatási Hálózat



TARTALOM

Program.....3

Absztraktok6

2024. december 2. (hétfő).....6

2024. december 3. (kedd)34

2024. december 4. (szerda) 74

PROGRAM

2024. DECEMBER 2. HÉTFŐ

- 08:45–09:00 **Köszöntők, a konferencia megnyitása** – Dr. Zsigmond Gábor, főigazgató, Magyar Nemzeti Múzeum
- 09:00–09:25 Neumann Tibor: **A budai királyi udvar a Jagelló-korban**
09:25–09:50 Magyar Károly: **Négy királyi rezidencia a Jagelló-korban**
09:50–10:15 Rácz György: **A Jagellók heraldikai reprezentációja**
10:15–10:30 kérdések
10:30–10:45 kávészünet
- 10:45–11:10 Bartos György: **II. Ulászló pápai díszkardja és hatása az udvari reprezentációra**
11:10–11:35 Kiss Etele: **A Szent Korona a Jagellók korában – eszme, rítus és képi ábrázolás a középkor alkonyán**
11:35–12:00 Petr Kozák: **Court of Prince Sigismund Jagiellon between Buda and Cracow (1498-1506)**
12:00–12:15 kérdések
12:15–13:30 ebédszünet
- 13:30–13:55 Kálnoki-Gyöngyössy Márton: **Még egyszer a moneta nova-ról. Összefoglalás a legújabb kutatásokról**
13:55–14:20 Tringli István: **Jog és jogalkalmazás a Jagelló-korban**
14:20–15:00 kérdések
15:00–15:15 kávészünet
- 15:15–15:40 Szemán Attila: **Jagelló-kori bányászati munkálatok és eszközök a rozsnyói Mettercia kép ábrázolásai alapján**
15:40–16:05 Tóth Csaba: **Nova Moneta. Pénzverés a Jagelló-korban**
16:05–16:30 Szende László: **A Jagelló-kor interpretációja a két világháború közötti Magyarországon**
16:30–16:45 kérdések

2024. DECEMBER 3. KEDD

- 09:00–09:25 Szende Katalin: **Mezővárosok a Jagelló-korban. Új válaszok régi kérdésekre**
- 09:25–09:50 Sárosi Edit: **Mezővárosok, falvak és nagyállattartás: településhálózat és gazdálkodás a Kiskunság északi részén a késő középkorban**
- 09:50–10:15 Mordovin Maxim: **A Jagelló-kori Magyar Királyság textilimportja**
- 10:15–10:25 kérdések
- 10:25–10:40 kávészünet
- 10:40–11:05 K. Németh András: **A késő középkori szőlőművelés régészeti emlékei Tamási környékén**
- 11:05–11:30 Mészáros Orsolya: **Késő Mátyás-kori és Jagelló-kori üvegművészet a Duna-mentén**
- 11:30–11:55 Rakonczay Rita: **Szentek divatja – nyugat-európai ábrázolástípusok a Magyar Királyság kályháin a Jagelló-korszakban**
- 11:55–12:20 C. Tóth Norbert: **Dózsa György 1514-ben és 2024-ben**
- 12:20–12:35 kérdések
- 12:35–13:30 ebédszünet
- 13:35–14:00 Kovács István: **15-16.századi temető és kriptá a visegrádi ferences templomban**
- 14:00–14:25 Radnóti Klára: **A „táncos király” és a „lator nő” – a Jagelló-kor zenei világa**
- 14:25–14:50 Korondi Ágnes: **Anyanyelvű kegyességi szövegek a Jagellók országaiban**
- 14:50–15:15 Kollár Csilla: **„Kinek nem inge?” A Jagelló kori elit alsó- és felsőruháiról**
- 14:55–15:10 kérdések
- 15:10–15:25 kávészünet
- 15:25–15:50 Sánta Ákos: **Korszakváltás küszöbén – Vadászat a Jagellók országában**
- 15:50–16:15 Kovács S. Tibor: **A huszárok és nehézlovasok a Jagelló-korban**
- 16:15–16:40 Belényesi Károly: **A 15-16. század fordulóján Budán működő királyi ágyúöntő műhely hagyatéka**
- 16:40–17:05 Németh Balázs: **A majsai tűzfegyverleletek helye a mohácsi csata körül kialakult vitában**
- 17:05–17:20 kérdések

2024. DECEMBER 4. SZERDA

- 09:00–09:25 Szakács Béla Zsolt: **Templomépítkezések 1500 körül a Magyar Királyság területén**
- 09:25–09:50 Lantos Andrea – Rácz Miklós:
A dunapataji késő gótikus templom az újabb kutatások alapján
- 09:50–10:00 kérdések
- 10:00–10:15 kávészünet
- 10:15–10:40 Takács Ágoston: **Koldulórendi építkezések a 16. század elején a mai Budapest területén**
- 10:40–11:05 Buzás Gergely-Szőke Balázs:
A visegrádi obszerváns ferences kolostor átépítése a 15-16. század fordulóján
- 11:05–11:30 Laszlovsky József: **Pusztulás és újjáépítés a Jagelló-korban és a 16. század első felében. A visegrádi ferences kolostor régészeti kutatásának történeti értelmezése.**
- 11:30–11:55 Pető Zsuzsa: **A pálos rend a Jagelló-korban a régészeti adatok tükrében**
- 11:55–12:10 kérdések
- 12:10–13:30 ebédszünet
- 13:30–13:55 Bagi Dániel: **A Jagelló-dinasztia eredete és felemelkedése**
- 13:55–14:20 Szokola László: **Lengyel–magyar udvari kapcsolatok II. Ulászló és II. Lajos uralkodása idején**
- 14:20–14:45 Tomka Gábor: **Nemesi lakóhelyek a Jagelló-korban**
- 14:45–15:10 Bachusz Dóra: **Vincenzo Guidotto velencei titkár jelentései a Magyar Királyi udvarból**
- 15:10–15:20 kérdések
- 15:20–15:30 kávészünet
- 15:30–15:55 F. Romhányi Beatrix: **Két korszak határán: a Magyar Királyság a Jagelló-korban**
- 15:55–16:20 Varga Szabolcs: **Horvátország és Szlavónia a Jagelló-korban**
- 16:20–16:30 kérdések
- 16:30–16:45 a konferencia zárása

Neumann Tibor

A budai királyi udvar a Jagelló-korban

Az előadás azt igyekszik bemutatni, milyen, elsősorban személyi jellegű változások történtek a budai királyi udvar életében Mátyás halála után. Buda 1490-ben a lengyel–litván származású, 19 éve a cseh királyi címet is viselő II. Ulászló székhelye lett, ami már önmagában egy soknemzetiségű udvart eredményezett. Ennek szerkezetén nemcsak az új király szándékai, hanem a magyar és cseh rendek elvárásai is jól látható nyomokat hagytak. Kik tartoztak az udvar magyar és kik a cseh részlegeibe? Kik kerülhettek közel a magyarul nem beszélő uralkodóhoz, és milyen következménye volt az udvarban a nyelvtudásnak, illetve a nyelvtudás hiányának? Változott-e az udvar nemzetiségi összetétele a magyarul már tökéletesen beszélő II. Lajos idején? Egyáltalán az udvartartás mely csoportjai tartózkodtak állandóan az udvarban és ez alapján hány főre becsülhető a budai Jagelló-udvartartást? E kérdések egy részét már a néhai Kubinyi András is feltette és részben meg is válaszolta. Az utóbbi években az előadó és számos kollégája részvételével egy udvartörténeti projekt kifejezetten a késő középkori magyar udvartartás személyi állományának minél pontosabb megismerését tűzte ki célul, amelynek eredményei tovább pontosíthatják a Jagelló-udvarról élő képünket.

Neumann, Tibor

The royal court of Buda in the Jagiellonian era

The lecture aims to illustrate the changes, primarily of personal nature, that took place in the royal court of Buda, following the death of King Matthias. In 1490, Buda became the residence of the Polish-Lithuanian Vladislaus II, who had already held the title of King of Bohemia for 19 years. This in itself contributed to the establishment of a multi-ethnic court. The structure of this court was shaped not only by the new king's objectives but also by the expectations of the Hungarian and Czech noble classes. Who comprised the Hungarian and Czech sections of the court? Who might have been close to a monarch who did not speak Hungarian, and what were the ramifications of the court's linguistic abilities, or lack thereof? Did the ethnic composition of the court alter during the reign of Louis II, who was an accomplished Hungarian speaker? Which groups of individuals were permanently associated with the court, and based on this, how many people can be estimated to have been part of the Buda Jagiellonian court? Some of these questions have been previously posed and partly addressed by the late András Kubinyi. In recent years, the lecturer and several of his colleagues have engaged in a project focusing on the history of the court, aimed specifically at acquiring a more precise understanding of the personnel at the late medieval Hungarian court. The findings from this research may further illuminate our understanding of the Jagiellonian court.

Magyar Károly

Négy királyi rezidencia a Jagelló-korban

A 15-16. század fordulóján, Európa keleti felében hatalmas területen uralkodó Jagellókhoz számos, különböző jellegű rezidencia kötődött. Jelen előadás ezek közül a négy legfontosabbal, névsorrendben: Budával, Krakkóval, Prágával és Vilniussal foglalkozik. Igyekszik arra rávilágítani, hogy a dinasztia uralkodói az egyes helyszíneken milyen adottságokkal szembesültek, majd mikor és milyen változtatásokat hajtottak végre, végezetül pedig felfedezhető-e bármilyen közös vonás közöttük?

Az egyes helyszínek kutatásának lehetőségei jelentősen eltérőek. Krakkóban és Prágában az e korszakból származó palotaépületek – ha részben átalakítva is – de napjainkban is több emelet magasságban állnak, hiteles terepet biztosítva a művészettörténeti, építészettörténeti és egyben épületszerkezeti kutatásoknak. Nem kevésbé fontos, hogy az írott forrásadottságok (Krakkó esetében pl. az építkezésekről szóló számadások) is viszonylag bőségesek. A régészeti kutatások hangsúlya így e két helyszínen alapvetően az előzmények tisztázására helyeződik. E körülményekre tekintettel nem meglepő, hogy a virtuális és valós rekonstrukcióknak sokkal kevesebb szerep jutott, mint a másik két rezidencia esetében, és ezek megalapozottsága is stabilabb.

Budán és Vilniusban ugyanis az előbbiekkal szemben az egykori épületek gyakorlatilag csak régészetileg feltárt alapfalakból, jobb esetben pinceszintekből és nagyszámú, szórványjellegű építészeti töredékből ismertek. Az írásos adatok legfeljebb szórványosak, általános jellegűek, gyakran nehezen értelmezhetők. (Konkrét építkezésekre vonatkozóan, pl. számadások formájában, szinte alig van adat.) Buda tekintetében viszonylagos könnyebbséget jelent, hogy a középkor végétől a török koron át több, jöllehet eltérő részletezettségű és kvalitású látkép, sőt a török kor végéről alaprajz is rendelkezésre áll. Mindezek az adottságok kezdettől tág teret a nyitottak/nyitnak a tudományosan többé-kevésbé (olykor sokkal kevésbé) megalapozott virtuális rekonstrukcióknak, amelyek azonban – mint pl. Vilnius esetében – tényleges fizikai rekonstrukcióként is testet öltenek.

Magyar, Károly

Four royal residences in the Jagiellonian era

The Jagellonians, who presided over a vast expanse of Eastern Europe at the turn of the 15th and 16th centuries, were associated with several notable residences. This lecture will concentrate on the four most significant of these, listed in order of their names: Buda, Cracow, Prague, and Vilnius. It aims to illuminate the challenges faced by the rulers of this dynasty in each location, the changes they implemented, and whether any common characteristics can be identified among them.

In both Krakow and Prague, grand palatial structures from this era, albeit somewhat altered, still stand proudly several storeys high, offering a credible framework for the study of art history, architecture, and building techniques. Equally important, written records (such as building accounts from Krakow) are relatively abundant. Consequently, the emphasis of archaeological research in these two cities primarily revolves around elucidating the historical context. Given these conditions, it is not surprising that both virtual and physical reconstructions have played a significantly lesser role compared to the other two residences, and that their foundations are considerably more robust.

In contrast to Buda and Vilnius, the former buildings are known primarily from archaeologically excavated foundations, or at best, from basement levels and a multitude of scattered architectural fragments. Written records are, at best, sporadic, general in nature, and often challenging to interpret. (There is scarcely any information regarding specific construction works, such as detailed accounts.) A relative advantage for Buda is the availability of several views, though varying in detail and quality, from the late Middle Ages through the Ottoman period, as well as floor plans dating from the end of the Ottoman era. From the outset, all of this has provided considerable opportunities for virtual reconstructions, which vary in scientific validity—sometimes considerably so—but which also manifest as actual physical reconstructions, as seen in the case of Vilnius.

Rácz György

A Jagellók heraldikai reprezentációja

Az előadás bemutatja a Jagellók pecsétjén szereplő címereket és értelmezi a különféle ábrázolásokat. A Jagelló-ház királyi címerreprezentációja szerves folytatása a Mátyás-korinak, azt minden elemében követi, mintegy megörökölve az ezzel kapcsolatos jelképrendszert. II. Ulászló magyar királyként azt a címerkompozíciót vette át, amelyet Mátyás az 1463/64-es boszniai hadjárata után alkotott meg. Az előadás megállapítja, hogy a korábbi kutatásban bizonytalan címerelemek közül a koronás pajzs – az eddigi szakirodalom egyik részével egyetértésben – Bosznia címereként került a királyi címergyűrűbe, míg az eddig szlavóniai nyestnek gondolt, haránt futó négylábú állat (kutya) szintén Mátyás említett hadjáratahoz köthető és szintén egy balkáni területet szimbolizált, nagy valószínűséggel Hercegovinát. Újdonságként sikerült azt is megállapítani, hogy a mátyási hagyományokat követő „konzervatív”, Jagelló udvari reprezentációval párhuzamosan az 1490-1526 közötti időből kimutatható egy, az előbbihez képest eltérő szimbolikát tartalmazó, kizárólag Habsburg kontextusban értelmezhető párhuzamos címerreprezentáció az önálló horvát címer beemelásával és a kardot tartó kar boszniai szimbolikájával. A két címerreprezentáció egymás mellett futott évtizedeken keresztül a 15–16. század fordulóján, ezért nem szabad az egyes címerelemeknek kizárólagos jelentést tulajdonítani. A magyarországi viszonyok között viszont új szokásként jelent meg II. Ulászló idején, hogy az uralkodóhoz közel álló tisztségviselők kérték és meg is kapták címerükbe „családi használatra” a Jagelló-sast, illetve a királyi monogramot (egy esetben pedig az uralkodó trónon ülő képását).

Rácz, György

Heraldic representation of the Jagiellonians

The presentation will show the coats of arms on the seals of the Jagiellonians and interpret the various depictions. The representation of the royal coat of arms of the House of Jagiellonian is an integral continuation of that of the Matthias era, following it in all its elements, inheriting the associated symbolism. Vladislaus II, as King of Hungary, took over the coat of arms composition created by Matthias after his campaign in Bosnia in 1463/64. The paper concludes that, among the elements of the coat of arms that had been uncertain in previous research, the crowned shield was included in the royal coat of arms as the coat of arms of Bosnia, in agreement with some of the literature, while the four-legged animal (dog) running at the crest, previously thought to be a Slavonian herd, was also associated with the aforementioned campaign of Matthias and also symbolised a Balkan region, most probably Herzegovina. As a novelty, it has also been possible to establish that, in parallel with the 'conservative' court representation of Jagiellonian, which followed the traditions of Matthias, a parallel representation of the coat of arms from the period 1490-1526, with a different symbolism from the former, can be found, which can only be interpreted in a Habsburg context, with the inclusion of the independent Croatian coat of arms and the Bosnian symbolism of the sword-bearing arm. The two coat of arms representations ran side by side for decades at the turn of the 15th and 16th centuries, and therefore one should not attribute exclusive meaning to the individual coat of arms elements. However, it was a new custom in Hungary during the reign of King Vladislaus II for officials close to the monarch to request and receive the Jagiellonian eagle and the royal monogram (in one case an image of the monarch seated on the throne) for "family use".

Bartos György

II. Ulászló pápai díszkardja és hatása az udvari reprezentációra

Jagelló II. Ulászló cseh és magyar király személyéről és uralkodásának eseményeiről a magyar történetírás meglehetősen negatív képet őrzött meg. Így már az is meglepő, hogy II. Gyula pápa 1509. karácsonyán őt választotta ki a törökök ellen indítandó keresztes hadjárat fővezérének, Szent György vitézének. Az 1510-ben a tatái országgyűlésen átadott díszkardot ma a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményében őrzik, Tatán pedig az egykori országgyűlés 500. évfordulójára e reneszánsz műremek másolatával állítottak emlékművet.

Az talán kevésbé közismert, hogy az esemény által felélesztett reményeknek, illetve, mind a magyar, mind a cseh királyi udvar reprezentációjának az ekkor meg nem valósult keresztes hadjárat szervezésével kapcsolatos kampányának számos tárgyi emléke is ránk maradt. Ezek közül sok egyedileg ismert, de létrejöttük okait és körülményeit a későbbi történelmi események elfeledték. A végül 1514-ben Bakócz Tamás bíboros, konstantinápolyi patriarcha és pápai legátus által meghirdetett, Dózsa György vezetésével megindult kereszteshadjárat parasztháborúba torkollott, de a történelmi emlékezet a mohácsi katasztrófa felelőseit is „Dobzse László” királyban látta.

Az egykori események jobb megértése céljából tanulságos lehet a király uralkodásának a cseh és a magyar történetírásban jelentősen eltérő megítélésének összevetése is.

Bartos, György

The decoration of the ceremonial sword of Vladislaus II and its influence on courtly representation

Hungarian historiography has preserved a rather negative image of both the individual and the events surrounding the reign of Vladislaus II, King of Bohemia and Hungary. It is therefore surprising that Pope Julius II appointed him as the general commander of the crusade against the Ottomans, in the role of Knight of St. George, on Christmas in 1509. The ceremonial sword presented at the Diet of Tata in 1510 is now housed in the collection of the Hungarian National Museum, and a replica of this Renaissance artefact was exhibited in Tata to commemorate the 500th anniversary of the Diet.

Perhaps it is less well-known that many artefacts have been preserved, embodying the hopes raised by appointment and the campaigns of both the Hungarian and Czech royal courts to represent the then-unrealised crusade. While many of these items are individually recognised, the reasons for and circumstances of their creation have been obscured by subsequent historical events. The crusade, which was ultimately launched in 1514 by Cardinal Tamás Bakócz, the Patriarch of Constantinople and Papal Legate, was led by György Dózsa and ended in a peasant uprising. However, historical memory also attributes responsibility for the disaster at Mohács to King “László Dobzse”.

To better understand the events of the time, it may be instructive to compare the significantly different perceptions of the king's reign in both Czech and Hungarian historiography.

Kiss Etele

A Szent Korona a Jagellók korában - eszme, rítus és képi ábrázolás a középkor alkonyán

A Jagellók uralmának 36 éve Magyarországon a Szent Korona történetének egyik legkevésbé ismert szeletét alkotja. Ennek ellenére számos meghatározó fejleményre került sor a koronával kapcsolatban. Ekkor válik általánossá a keresztpánttal fedett korona a magyar királyi ábrázolásokon, úgy a portrékon, mint a pénzekon vagy okleveleken, de még retrospektív szent király ábrázolásokon is, bár ezek esetében még nem lehet egyértelműen a Szent Korona individuális megjelenítéséről beszélni. Egyúttal azonban a királyi koronázásokról való beszámolók is részletesebbekké válnak, miközben Werbőczy Hármaskönyvében a Szent Korona-tan már teljesen kifejtetten lép elénk. E különféle források egybevetése nyugat-, és közép-európai, elsősorban birodalmi párhuzamaikkal segít megvilágítani a magyar középkori államiság ikonológiáját és uralkodói reprezentációjának sajátosságait

Kiss, Etele

The Holy Crown in the Jagiellonian era – idea, rite, and visual representation at the twilight of the Middle Ages

The 36 years of the Jagiellonian dynasty's reign in Hungary represent one of the least explored periods in the history of the Holy Crown. Nonetheless, significant developments concerning the royal crown did occur during this time. It was in this era that the crown adorned with a cross-strap became a common feature in Hungarian royal depictions, appearing in portraits, coins, charters, and even in retrospective representations of saint kings, although these cannot yet be regarded as clear individual representations of the Holy Crown. Concurrently, the accounts of royal coronations grew more detailed, and in Werbőczy's *Tripartitum*, the doctrine of the Holy Crown was fully articulated. The juxtaposition of these various sources with their Western and Central European, primarily imperial, counterparts helps illuminate the iconology of Hungarian medieval statehood and the unique ways in which it was represented by its rulers.

Petr Kozák

Court of Prince Sigismund Jagiellon between Buda and Cracow (1498-1506)

The lecture will offer an analytical insight into the development of the personnel composition of the court of the Jagiellonian prince Sigismund (1467–1548), later the Polish-Lithuanian ruler Sigismund I the Old. The focus will be on the „Bohemian nad Hungarian“ phase of his life, specifically the period before his accession to the thrones in Poland and Lithuania, which took place at the turn of 1506 and 1507. Prince Sigismund was in a difficult position for a long time. Although the Jagiellonian dynasty controlled vast areas of Central and Eastern Europe, Prince Sigismund received no inheritance. While his older brothers ruled independently (Vladislaus in Hungary and the Bohemian Crown, John Albert in Poland, and Alexander in Lithuania and later in Poland as well) or held prestigious positions in church structures (such as Cardinal Frederick, Archbishop of Gniezno), the younger Sigismund remained a prince without realistic prospects of building an independent power base. A significant change occurred in 1498 when King Vladislaus of Bohemia and Hungary (at that time the senior member of the dynasty) first offered him „asylum“ at the royal residence in Buda, then granted him the fiefdoms of the Duchy of Głogów in Lower Silesia and the Duchy of Opava on the Moravian-Silesian border, and finally appointed him governor in Silesia and Lusatia. Sigismund himself, whose position was strengthened by the childless deaths of his siblings, then purposefully focused on building his image as a successful ruler within both – the Bohemian Crown and the Jagiellonian dynastic environment. These developments naturally found reflection in the transformations of the court that surrounded the Jagiellonian prince.

The composition of Sigismund's court, in general, represents an extraordinarily interesting phenomenon. During Sigismund's life, it is possible to distinguish, in fact, four different courts. The first was a group of individuals surrounding him in his childhood and youth. The second was the courtly body of Sigismund as an adult prince without a separate domain (this court, however, was reinforced by several individuals originally in the service of King John Albert and moved with Sigismund to Buda in 1498). A third group can be distinguished from the period of his „Silesian-Lusatian“ regency government. Finally, the fourth court was the retinue surrounding him following his acces-

sion to the Lithuanian grand ducal throne (1506) and the Polish royal throne (1506/1507). Among all these courts, there existed a natural continuity of personnel. However, a variety of factors separated and distinguished them from one another. The numerical, geographical, cultural and social dimensions of these courts were determined by Sigismund's current position within the Jagiellonian family. At the same time, the composition of these courts reflected both the personal ambitions and the daily needs of the Jagiellonian prince (symbolically, but also practically, as it was necessary to recruit individuals knowledgeable about the conditions in the acquired territories, i.e., in Silesia and Lusatia). Based on the results of prosopographical analysis of Sigismund's court from the period before 1506–1507, the lecture aims to present the dynamic development of this court in the context of the shifts in his personal status, ambitions, and power strategies.

Kálnoki-Gyöngyössy Márton

Még egyszer a moneta nova-ról. Összefoglalás a legújabb kutatásokról

2017-ben közöltem a II. Lajos legendás alkincstartója, Szerencsés Imre és a moneta nova című tanulmányomat, amelyben a legutolsó, több mint 40 évvel korábban megjelent összefoglalás után először vállalkoztam arra, hogy az 1521. évi pénzreform folyamatát, és annak kitalálóját, a hispániai szefárd származású gazdasági szakembert új szempontok megfogalmazásával mutassam be. Pénztörténeti eredményeimet a középkori és kora újkori magyar gazdaságtörténet megkerülhetetlen személyiségei egyetértéssel fogadták.

Ugyanakkor évek óta tapasztalhatjuk, hogy a Mohács-kérdés kapcsán megkezdődött a Hunyadiak érdemeinek relativizálása, és a Jagellók szerepének megszépítése. Mivel a költségvetési bevételek mértéke királyaink megítélése tekintetében kritikus kérdés, egyre másra jelennek meg olyan közlemények, amelyek a pénztörténet eredményeit figyelmen kívül hagyva kíséreltet tesznek a királyi jövedelmek korábbiaktól eltérő és a Jagellók számára kedvező(bb) meghatározására, valamint az 1521. évi pénzreform átértékelésére.

Előadásomban az elmúlt évek kutatási eredményeinek bemutatása és ütköztetése mellett azt szeretném bemutatni, hogy mivel tud hozzájárulni a numizmatika a kérdéskör vizsgálatához.

Kálnoki-Gyöngyössi, Márton

Once again on the moneta nova. Summary of the latest research

In 2017, I published my study on Emerich Szerencsés, the legendary deputy treasurer of Louis II, and the moneta nova, in which I attempted for the first time since the last summary –published more than 40 years earlier– to present the process of the monetary reform of 1521 and its inventor, the economist of Sephardic origin from Hispania, from a new perspective. My results have been accepted by the leading figures in medieval and early modern Hungarian economic history.

At the same time, for years we have been witnessing the beginning of the relativisation of the merits of the Hunyadi family and the glorification of the role of the Jagiellonians related to the battle of Mohács. Since the extent of the budget revenues is a critical issue for the perception of our kings, there are more and more publications which, ignoring the results of monetary history, attempt to determine the royal revenues differently from the previous ones and in favour of the Jagiellonians, and to reassess the monetary reform of 1521. In my presentation, I would like to show how numismatics can contribute to the study of this issue, in addition to presenting and contrasting the results of recent research.

Tringli István

Jog és jogalkalmazás a Jagelló-korban

A Jagelló-kor harminchat éve nem önálló, de egy rendkívül fontos korszak a magyar jog történetében: több olyan jelenség, ami korábban csak elkezdődött, ekkor válik rendszeressé, számos olyan jogi intézmény ebben a korszakban alakult ki, amely egészen 1848-ig meghatározta a magyar jog alkalmazását. Jogtörténeti szempontból a Jagelló-kort nem a középkorhoz, hanem a kora újkorhoz kell számítani. A Jagelló-korban megfigyelhető jelenségek Luxemburgi Zsigmond magyarországi uralmának (1387-1437) kezdődtek. Ezek közül a legfontosabb a kodifikáció, azaz a szokásjogi normák lejegyzése és a törvények összegyűjtése, valamint folyamatos nyilvántartása. Kodifikációról nem csak a 18. század végétől kezdődően beszélhetünk. A kora újkorban valóságos kodifikációs hullám söpört végig Európán, így Magyarországon is. A magyar törvények legtöbbit a perjoggal foglalkoztak. A három ún. nagy törvénykönyv Zsigmond királyé 1435-ből, Mátyás királyé 1486-ban és II. Ulászlóé 1492-ből túlnyomórészt ezt szabályozta. Ezek közül Mátyásé volt az első nyomtatott törvényt szöveg, amelyet 1488-ban adtak ki először. II. Ulászló nagy törvénykönyvét egészen 1507-ig további – általában perjogi tartalmú – törvények követték, akkor azonban ez a törvényhozási folyamat véget ért. A magyar jogszokások összegyűjtése 1498-ban kezdődött. Ennek csak a végeredményét ismerjük: 1514 őszén Verbőci István a királyi kúria egyik vezető bírása elkészítette a röviden csak Tripartitumnak nevezett jogszokás-gyűjteményét. A törvényekkel ellentétben e könyvbe nemcsak a perjog szabályai kerültek be, hanem néhány közjogi szokás is, a legjelentősebb azonban a polgári jog elveinek lejegyzése volt. Verbőci részben a régebbi bírói döntések kanonizált elveiből, részben az Ulászló-kori törvényt szövegekből állította művét.

A Tripartitum volt a magyar szokásjog első összefoglalása. A művet egy országgyűlési bizottság felülvizsgálta, néhány módosítást is tettek rajta. A Tripartitum kézírata nem maradt ránk, a művet csak nyomtatott könyvekből ismerjük. Először 1517-ben jelent meg nyomtatásban a szerző költségén Bécsben. 1548-ban megpróbálkoztak a mű továbbfejlesztésével, 1672-ben egy új magyar jogi összefoglaló kidolgozását határozták el, de egyik terv sem valósult meg. A Tripartitum évszázadokon keresztül a magyar jog legtöbbit használt műve maradt 1853-ig, amikor az Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv váltotta fel. Ez azonban csak 1861-ig maradt hatályban, így a Tripartitum néhány része egészen 1959-ig, a magyar polgári törvénykönyv elfogadásáig hatályos

maradt. A magyar jogi írásbeliség nyelve a Jagelló-korban a latin volt, ez alól csak néhány német nyelvű város volt kivétel, így a törvényeket és a Hármaskönyvet is latinul írták. A törvények alkotása és a szokásjog lejegyzése mellett a Jagelló-kori kodifikáció harmadik nagy teljesítménye a régi törvények összegyűjtése volt. Magánszemélyek több kéziratot törvénygyűjteményt állítottak össze, ezek lettek az alapjai a 16. században nyomtatásban megjelent és később kanonizálódott Corpus Juris Hungaricinek. A 15. század második felében állították össze a tárnokmester bíróságához tartozó városok közös jogát tartalmazó tárnoki jogkönyvet, amely később más városok is alkalmazták. A Jagelló-korból maradt ránk az első bírói döntvénygyűjtemény. Az egyházmegyék ún. zsinati könyveket állítottak össze, a zsinati határozatokat ki is nyomtatták, elsőként az esztergomit 1484 körül Velencében. A helyi falusi szokásjog néhány elemét az urbáriumok tartották fenn. Az első urbáriumok a 15. századból maradtak ránk. Sok céhstatútum is e korban keletkezett. Megváltozott a törvény és a szokás fogalma, bár a törvények egy jelentős része továbbra is a szokásokat rögzítette, és nem új jogot alkotott. A *ius commune* elveit jól ismerték Magyarországon, miként alapvető műveiket is. A magyar jogászok a jogi egyetemen túlnyomórészt csak egyházjogot tanultak, ők később az egyházmegyei bíróságokon dolgoztak. A világi jogászok általában nem végeztek egyetemet, hanem a bíróságon tanulták meg a magyar jogot.

Tringli, István

Law and law enforcement in the Jagiellonian era

The thirty-six years of the Jagiellonian era are not independent, but it is an extremely important period in the history of Hungarian law: many phenomena that had only begun earlier became systematic, and many legal institutions were established in this period that determined the application of Hungarian law until 1848. From the point of view of legal history, the Jagiellonian era should be counted not as part of the Middle Ages, but as part of the Early Modern period. The phenomena of the Jagiellonian period began with the reign of Sigismund of Luxembourg in Hungary (1387-1437). The most important of these was the codification, i.e. the writing down of customary laws and the collection and continuous recording of laws. Codification is not only from the end of the 18th century onwards. In the early modern period, a veritable wave of codification swept across Europe, including Hungary. The Hungarian laws were mostly concerned with the law of succession. The three so-called great codes of law, those of King Sigismund in 1435, King Matthias in 1486 and Vladislaus II in 1492, predominantly regulated this. Of these, Matthias' was the first printed code, first published in 1488. The great code of Vladislaus II was followed by further laws, usually of a procedural nature, until 1507, when the legislative process came to an end. The collection of Hungarian legal customs began in 1498. In the autumn of 1514, István Verbőci, one of the leading judges of the royal curia, compiled a collection of legal customs known for short as the *Tripartitum*. Unlike the laws, this book included not only the rules of procedural law, but also some common law customs, but the most important was the recording of the principles of civil law. Verbőci based his work partly on the canonised principles of older judicial decisions and partly on the legal texts of the Vladislaus period.

The *Tripartitum* was the first summary of Hungarian customary law. The work was revised by a parliamentary committee, and some amendments were made. The manuscript of the *Tripartitum* has not survived, it is known only from printed books. It was first printed in 1517 in Vienna at the author's expense. In 1548 an attempt was made to improve the work, and in 1672 it was decided to prepare a new Hungarian legal summary, but none of the plans was realized. The *Tripartitum* remained the most widely used work of Hungarian law for centuries until 1853, when it was replaced by the Austrian General Civil Code. This, however, remained in force until 1861, so some parts of the

Tripartitum remained in force until 1959, when the Hungarian Civil Code was adopted. The language of Hungarian legal writing in the Jagiellonian period was Latin, with the exception of a few German-speaking towns, so the laws and the Tripartite Code were also written in Latin. In addition to the creation of laws and the writing down of customary law, the third major achievement of Jagiellonian codification was the collection of old laws.

Private individuals compiled several manuscript collections of laws, which became the basis for the *Corpus Juris Hungarini*, published in print in the 16th century and later canonized. In the second half of the 15th century, a code of the common law of the towns belonging to the court of the magistrate was compiled, which was later used by other towns. The first collection of judicial decisions survives from the Jagiellonian period. The dioceses compiled so-called synodal books and printed the synodal decisions, the first being the one of Esztergom, around 1484 in Venice. Some elements of local village customary law were maintained by the urbaries. The first urbarii date back to the 15th century. Many guild statutes also date from this period. The concepts of law and custom changed, although a significant number of the laws continued to record custom rather than creating new law. The principles of *ius commune* were well known in Hungary, as were their basic works. Hungarian jurists at law school studied predominantly only ecclesiastical law, and later worked in diocesan courts. The secular lawyers did not generally graduate from university, but learned Hungarian law at court.

Szemán Attila

Jagelló-kori bányászati munkálatok és eszközök a rozsnýói Mettercia kép ábrázolásai alapján

Az 1513-ban készült, L.A. monogrammal jelzett alkotójú táblakép bányászat-történeti szempontból az egyik legjelentősebb alkotás a korabeli Európában. Tulajdonképpen a kép háttérét kell megfigyelnünk. Korban megelőzi a sokkal többet közölt és bányászati technikák és viseletek szempontjából szintén nagyon jelentős forrásnak minősülő Annabergi oltárképet, melyet Hans Hesse 1521-ben festett. Meglehetősen pontos munkaábrázolásokat találunk a kép háttérében. Egyik célom ezek sorra vétele és bemutatása, de fontos nemzetközi összefüggésbe emelésük is, bár meg kell említeni, hogy esetünkben nem a legjelentősebbnek tekintett bányavidékünkéről, a később Alsó-magyarországi-nak nevezett Garam menti bányavidékről, hanem a fontos, de kisebb jelentőségű Felső-magyarországi bányavidékről van szó.

Ebben a korban már mindenhol földalatti bányászat folyik a nemesérctermelésben, és ez nemzetközi jellegű volt, oly módon, hogy alapvetően német ajkú szakmunkások végeztek Európa szerte, s a technikai újításokat viszonylagos gyorsasággal vették át egymástól. Nemesérclelőhely tekintetében technológia szempontjából hazánk ebben az időszakban Európa, s ezzel a világ élvonalába tartozott. A képen látunk mélyszinti kitermelő munkát, ahol alapvető szerszámok a bányászék, kalapács, csákány, s világításra a jellegzetes bányamécset használták. Megjeleníti a művész a függőleges szállítást kézivítlával és lójárgánnyal, valamint szintes szállítást csillével, bányamérést és felszíni ércszállítást. Végül az érc kohósítását is megtaláljuk, hiszen ez is beletartozik a korszak bányászatának vertikumába.

Akadtt több korabeli újítás is, mely úgy tűnik hazánkban jelent meg először, vagy legalábbis nagyon korán alkalmazták nálunk. Ilyen a csille, melynek egyetlen korábbi, 1503-ból való ábrázolása ismert, mely azonban sokkal kevésbé reálisan mutatja ezt a szállítóeszközt. Képünkön egy korai fejlődési fokozatát láthatjuk ennek a szállítóeszköznek.

Az egyik legjellemzőbb bányász munkavédelmi eszköz, mely a későbbiekben az egyik legfontosabb bányász szimbólummá is vált, a farbőr. Ez egy hosszú, kötényszerű bőrdarab, amit egy övhöz rögzítve rögzít a bányász a hátulsó felére. Beszálláskor ezen tud lecsúszni a lejtaknában elhelyezett gerendán, de ha munka közben le kellett ülni a nedves és szűk bányatérsgben, akkor is ez

védhette meg egészségét. Második legrégebbi ábrázolása látható itt, de az ezt megelőző első is Besztercebányáról, azaz a korabeli Magyarországról ismert. Megfigyelhető az a már leírt magyarországi sajátosság itt is, hogy a bányász munkaruhához egyéb európai bányavidékekhez képest sokkal általánosabban tartozik hozzá a csizmaviselés.

Először mutatják be itt képi ábrázolásban a bányászatra jellemző munkaszervezés egy fontos mozzanatát: az egyéni teljesítmény mérés eszközét, a rováspálcát, amin az érces mennyiségét mérték. Ez azért is figyelemre méltó, mert a 16. század német nyelvű bányászati irataiban egy a német nyelvben ismeretlen szó jelenik meg a „rabisch”, ami a magyar nyelvből való átvétel a rovás szó elferdített változata. Ezt egyetlen német szótárban sem találjuk meg, viszont talán az egyetlen magyar szó, ami a korabeli német nyelvet használó bányászati technológiát tárgyaló szövegekben előfordul. Ezért feltételezhető, hogy a magyar kifejezés a módszerrel együtt nálunk került a bányászat szaknyelvébe.

Szemán, Attila

Mining works and tools of the Jagiellonian period based on the depictions in the Mettercia picture of Roszno

The 1513 panel painting with the monogram of L.A. is one of the most important works of art in the history of mining in contemporary Europe. In fact, it is the background of the picture that needs to be observed. It predates in age the much more widely published Annaberg altarpiece, painted by Hans Hesse in 1521, which is also a very important source for mining techniques and costumes. There are fairly accurate working drawings in the background of the picture. One of my aims is to list and describe them, but it is also important to put them in an international context, although it should be noted that in this case we are not talking about our most important mining region, the Garam mining region, later called Lower Hungary, but the important but less important Upper Hungary mining region.

At this time, underground mining was already taking place everywhere in the precious ore mining industry, and it was international in character, in the sense that it was carried out by mainly German-speaking skilled workers from all over Europe, and technical innovations were adopted from one another with relative rapidity. In terms of technology, our country was at the forefront of Europe and the world at that time. In the picture we can see deep-level mining work, where the basic tools were the miners' wheel, hammer, pick, and the typical mining lamp was used for lighting. The artist shows vertical transport with a handsaw and a horse-drawn carriage, as well as level transport with a chisel, mine surveying and surface transport of ore. Finally, we also find the smelting of ore, which was part of the mining industry of the period.

There are also several innovations of the period which seem to have been first introduced in our country, or at least were used very early. One of these is the chill, the only known earlier depiction of which dates from 1503, but which shows this means of transport in a much less realistic way. Our picture shows an early stage in the development of this means of transport. One of the most typical mining safety tools, which later became one of the most important mining symbols, is the colour guard. It is a long, apron-like piece of leather that the miner fastens to a belt on the back of his waist. It is used to slide down a beam in a slope shaft, but if you have to sit down while working in the wet

and narrow mine workings, it can also protect your health. The second oldest depiction is shown here, but the first one before it is also known from Besztercebánya, i.e. from Hungary at that time. The Hungarian peculiarity already described is also noticeable here, that the miner's working clothes include the wearing of boots much more generally than in other European mining regions.

This is the first time that an important aspect of the organisation of work in the mining industry has been illustrated here: the instrument used to measure individual performance, the rhubarb stick, which was used to measure the amount of ore. It is also noteworthy because in the German mining documents of the 16th century, a word unknown in the German language appears: ‚rabisch‘, which is a distorted version of the word ‚rvás‘, taken from the Hungarian language. This is not found in any German dictionary, but it is perhaps the only Hungarian word that appears in texts discussing mining technology in the German language of the period. It can therefore be assumed that the Hungarian term was introduced into the language of mining together with the method.

Tóth Csaba

Nova Moneta. Pénzverés a Jagelló-korban

A késő középkori magyar pénztörténet egyik közismert epizódjának számít a II. Lajos kori ún. moneta nova pénzverés, amely 1521 és 1525 között ment végbe. A pénzreformnak, időnként pénzrontásnak nevezett folyamat egyes – technikai – részletei jól ismertek, értve ezalatt annak időrendje, a szóban forgó pénztípusok és verdejegyek használata, illetve az egyes pénzverdék működésének rendje. Tény, hogy ebben az időszakban fele olyan minőségű pénz került forgalomba, mint azt megelőzően. Hirtelen újabb és újabb pénzverdék nyitották meg kapuikat, átalakult az éremkép, sőt, nem csupán minőség, de optikai szempontokból is látványos visszaesés figyelhető meg. Ebben konszenzus alakult ki a korszak kutatói körében.

Ezzel szemben ennek a pénztörténeti epizódnak a – (gazdaság)politikai – megítélése korántsem számít egységesnek a magyar kutatásban, hiszen számos, egymással néha szöges ellentétben álló állítás fogalmazódott meg a vonatkozó szakirodalomban az utóbbi években. A Magyar Királyságot csődbe döntő, szinte már az állami szintű pénzhamisítástól a szükséghelyzetben elkerülhetetlen szükségmegoldást alkalmazó pénzügyi adminisztrációig elég széles skálán mozog megítélése. Egy kis historiográfia, érvek és ellenérvek – várható konszenzus nélkül.

Tóth, Csaba

Nova Moneta. Minting in the Jagiellonian era

One of the most famous episodes in late medieval Hungarian monetary history is the so-called moneta nova minting of Louis II, which took place between 1521 and 1525. Some of the technical details of the process, sometimes called coinage reform or coinage minting, are well known, such as the timing, the use of the types of money and mint marks in question, and the order of operation of the individual mints. In fact, the quality of the money circulated during this period was half that of the previous period. Suddenly, more and more mints opened their doors, the design of the coins changed, and there was a spectacular decline not only in quality but also in appearance. The latter is accepted by scholars.

However, the (economic) political assessment of this episode in the history of money is far from being unanimous in Hungarian research, as a number of statements, sometimes in stark contrast to each other, have been made in the relevant literature in recent years. The perception of the financial administration that bankrupted the Kingdom of Hungary ranges quite widely from state-level counterfeiting to the inevitable emergency solution in an emergency situation. A little historiography, pros and cons - without the expected consensus.

Szende László

A Jagelló-kor interpretációja a két világháború közötti Magyarországon

“Nem optikai csalódás az, ha Mátyás halála után, olyan király alatt, kinek üstökét az urak markukban tartják, folytonos hanyatlást látunk a magyar közéletben, de ezt előre megállapítva, mégsem szabad a nemzeti energiák kiszáradásáról, az életerő elszikkadásáról beszélnünk. [...] A vezetés nélküli állam éppúgy akadozott funkciói végzésében, mint egy szélhűdött emberi test.” Ezekkel a szavakkal kezdi az a Jagelló kort bemutató részt a két világháború közötti meghatározó szintézise, a Hóman Bálint és Szekfű Gyula által írt Magyar történet. A középkori magyar állam bukása a mohácsi csatamezőn komoly lelki tehertételt jelentett már a kortársak számára, az okot pedig a Jagellók uralkodásában vélték felfedezni – elég ha Szerémi György, vagy Heltai Gáspár beszámolóira gondolunk.

A trianoni békeszerződés óhatatlanul is analógiát jelentett Moháccsal. “Laikus szemmel nézve a magyar történelmet, nincs hazánk történelmében olyan korszak, amely egészében és részleteiben, előzményeiben és következményeiben nagyobb hasonlóságot, sőt azonosságot mutatna, mint Trianon és Mohács Magyarországa.” – állapította meg Lukinich Imre, az Országos Széchényi Könyvtár igazgatója.

Előadásomban az kívánom megvizsgálni, hogy a Jagelló-kort milyen módon értelmezték a két világháború közötti Magyarországon. A történetírók törekedtek az árnyalt megközelítésre, és nagy előrelépések figyelhetők meg ezen területen. Főként a rendiségre vonatkozó kutatásokat érdemes kiemelni, és felerősödik az az irányzat, amely az uralkodó osztály egészének a felelősségét hangsúlyozza a mohácsi vereség előidézéséért. Az is kimutatható, hogy a Jagelló-kort hosszabb, több emberöltőn átívelő történeti folyamatok kontextusába helyezték, illetve nem hagyták figyelmen kívül a közép-európai térséget érintő jelenségeket.

A művészettörténeti elemzések nem hagyták figyelmen kívül a Jagelló-kor emlékeit: ebben az időszakban folytatódott a reneszánsz térfoglalása, bár itt is az összehasonítás alapját Hunyadi Mátyás udvara jelentette. A kutatók figyelemre a nyéki vadászkastélyra irányult, ahol Jagelló-kori faragványok is előkerültek, bár alapvetően úgy vélték, hogy az épület kivitelezése alapvetően Mátyás király idején történt.

Jóval nagyobb érdeklődés övezte a velencei egyezménynek köszönhetően Magyarországra visszakerült Jagelló-kori tárgyakat. Közülük is kiemelkedett II. Ulászló II. Gyula pápától kapott díszkardja. A hatalmas méretű, aranyozott ezüst felszerelésű kard, az ötvösművészet e remeke, egységesen átgondolt renaissance stílusban készült, rajta többször ismétlődik zománcozásban a della Rovere-k, a pápa családi címere és annak keresztneve. (1936-ban a hónap műtárgya volt a Magyar Nemzeti Múzeumban, ahol a kupolacsarnokban állították ki.) Ezen kívül több kódexet is a Jagelló udvarhoz lehetett kötni, illetve nagy népszerűségnek örvendett az akkor még II. Lajosnak tulajdonított gyermekpáncél.

A kutatások ellenére a közgondolkodást alapvetően a negatív hozzáállás jellemezte. A Jagellókat tették felelőssé a mohácsi vereségért, ennek a hangja különösen a csata 400. évfordulóján erősödött fel. “A Jagellók egész uralkodásában nincs egy mozzanat, nincs egy kis oázis, ahol a lelkünk büszkeséggel megpihenhetne. Mindenütt csak önzés, haszonlesés, pártoskodás és a jövővel, a haza sorsával való nemtörődésnek egy olyan megmagyarázhatatlan foka, amely csak azoknál és olyanoknál szokott előfordulni, akik a jövőre nézve már minden reményüket feladták.” – olvashatjuk az egyik napilapban.

Szende, László

The interpretation of the Jagiellonian era in interwar Hungary

„It is not an optical disappointment to see a continuous decline in Hungarian public life after the death of Matthias, under a king whose forelock was pulled by the lords, but having said that, we should not speak of a drying up of national energies, a sapping of vitality. [...] A state without leadership is as stagnant in the performance of its functions as a paralyzed human body.” These are the words that begin the section on the Jagiellonian era in the important synthesis, *The Hungarian Story*, written by Bálint Hóman and Gyula Szekfű. The fall of the medieval Hungarian state on the battlefield of Mohács was a serious psychological burden for contemporaries, and the reason was thought to lie in the rule of the Jagiellonians - if we only think of the accounts of György Szerémi or Gáspár Heltai.

The Treaty of Trianon inevitably resembled the battle of Mohács. „To a layman’s eye, there is no period in the history of our country which, in its entirety and in its details, its antecedents and consequences, bears a greater resemblance, or even identity, than the Hungary of Trianon and Mohács.” - said Imre Lukinich, the director of the National Széchényi Library.

In my lecture, I examine how the Jagiellonian era was interpreted in interwar Hungary. Historians have sought to take a refined approach, therefore a great progress has been made in this area. In particular, research on the nobility is worth highlighting, where the responsibility of the ruling class as a whole for the defeat at Mohács is emphasized. It can also be seen that the Jagiellonian era has been placed in the context of a longer historical process spanning several generations, and that the phenomena affecting the Central European region have not been overlooked.

Art historical analyses have not ignored the legacy of the Jagiellonian period: the occupation of Renaissance space continued during this period, although here too the basis of the conflation was the court of King Matthias Hunyadi. The attention of the researchers turned to the Nyék hunting lodge, where carvings from the Jagiellonian period were also found, although it was generally believed that the building was basically constructed during the reign of King Matthias.

Much more interest was shown in the Jagiellonian artefacts returned to Hungary, due to the Treaty of Venice. Among them, the ceremonial sword of Vladislaus II, given to him by Pope Julius II, stood out. The huge sword, a jewel of the art of engraving, with its large, gilded silver mountings, is in a uniformly elaborate Renaissance style, with the della Rovere family coat of arms and the Pope's first name repeated several times in enamel. (In 1936, it was the art object of the month at the Hungarian National Museum, where it was exhibited in the dome hall.) In addition, several codices were associated with the Jagiellonian court, and the children's armour, then attributed to Louis II, was very popular.

Despite all the research, public opinion was essentially negative: the Jagiellonians were blamed for the defeat at Mohács, and this was particularly pronounced on the 400th anniversary of the battle. „In the whole reign of the Jagiellonians, there is not a single moment, not a single oasis, where our souls can rest with pride. Everywhere, there is nothing but selfishness, profiteering, partisanship and an inexplicable degree of indifference to the future, to the destiny of the country, which is only common among those who have given up all hope for the future.” - reported one daily newspaper.

Szende Katalin

Mezővárosok a Jagelló-korban. Új válaszok régi kérdésekre

A mezővárosok jogállása és gazdasági jelentősége közötti feszültség régóta foglalkoztatja a történeti, és az utóbbi évtizedekben a régészeti kutatást is. A magyar város- és gazdaságtörténet legjelesebb képviselői folytattak vitát arról, hogy az oppidumok a középkori városiasodás zsákutcáját, vagy épp ellenkezőleg, aranytartalékát jelentették. Napjainkra egyértelműen a funkcionális szemlélet, a mezővárosok központihely-szerepének vizsgálata vette át a jogi szempontú megközelítés helyét, amely nem kétpólusú ellentét, hanem fokozatos különbségek mentén értelmezi a települések szerepét. Különösen igaz ez a Jagelló-korra, amikor egyrészt a mezővárosnak tekinthető települések száma minden korábbinál magasabb volt, másrészt a forrásoknak jóval szélesebb köre áll rendelkezésre, amelyek lehetővé teszik a központi szerepkörök differenciált vizsgálatát.

A jelen előadás egy új kutatás, „A Magyar Királyság regionális különbségei 1500 körül” című projekt (vezető kutató: F. Romhányi Beatrix) első ide vonatkozó eredményeit mutatja be. Ez a kutatás a korábbiaknál több szempontot figyelembe vevő kritériumrendszert alkalmaz a Kárpát-medence települései funkcionális hierarchiájának feltárására, rekonstruálására és feltérképezésére. A komplex szempontrendszer segítségével nemcsak a települések fontossági rangsorát érdemes vizsgálni, hanem az egyes funkcionális kategóriák, azaz a gazdaság, adminisztratív és kulturális központi szerepkörök egymáshoz viszonyított súlyát is. Az adatsorok elemzése arra utal, hogy míg a másod- és harmadvonalbeli városok (amelyek között királyi és királynéi városok, püspöki székvárosok, valamint egyházi és világi magánföldsúri városok egyaránt voltak) az ország területét viszonylag egyenletesen lefedték, funkcionálisan eltérő szerepeket töltöttek be. Ezek mögött a szerepek mögött eltérő fejlesztő tényezők: természeti erőforrások, a központi gazdaságirányítás szándékai, a földesurak településfejlesztő szerepe és a lakosság öngazgatási és gazdasági érdekérvényesítő törekvései álltak. Az adatok több szempontú elemzésével és eloszlásuk vizsgálatával a városhálózat és -hierarchia alakulásáról az eddigieknél árnyaltabb képet kaphatunk.

Szende, Katalin

Market towns in the Jagiellonian period. New answers to old questions

The tension between the legal status and economic importance of market towns has been high on the agenda of historical and, in recent decades, archaeological research as well. The most prominent representatives of Hungarian urban and economic history have been debating whether *oppida* were the dead end of medieval urbanization, or, on the contrary, its gold reserves. Nowadays, the functional approach, the examination of the role of market towns as central places, has replaced the legalistic approach, which interprets the role of settlements not in terms of binary opposition, but as a gradation of differences. This is especially applicable to the Jagiellonian period, when, on the one hand, the number of settlements that can be considered market towns was higher than in the previous periods, and on the other hand, a much wider range of sources is available, which enables a differentiated examination of the centrality of settlements.

This paper presents the first results of a new research project entitled „Regional differences of the Kingdom of Hungary around 1500” (PI: Beatrix F. Romhányi). This research uses a bundle of criteria that takes into account more aspects than before to explore, reconstruct and map the functional hierarchy of the settlements in the Carpathian Basin. With the help of this complex system of criteria, it is worth examining not only the ranking of the settlements, but also the relative weight of the individual functional categories, i.e. the economic, administrative and cultural central roles. The analysis of the data series suggests that, while the second- and third-line cities (which included cities owned by the king and the queen, episcopal seats, as well as ecclesiastical and secular private towns) covered the territory of the country relatively evenly, they played functionally different roles. Behind these roles were different development factors: natural resources, the intentions of the economic management of the realm, the role of the landowners in settlement development and the self-governance and economic interests of the population. By analyzing the data from multiple perspectives and examining their distribution, we can get a more nuanced picture of the evolution of the urban network and hierarchy than before.

Sárosi Edit

Mezővárosok, falvak és nagyállattartás: településhálózat és gazdálkodás a Kiskunság északi részén a késő középkorban

Az előadás középpontjában a Duna-Tisza köz középső részének késő középkori települési hálózata és gazdálkodása áll. Az előadás egyrészt vázolja azt a folyamatot, melynek eredményeképp az ország más területeihez hasonlóan mezővárosok és falvak hierarchikus térbeli hálózata alakult ki, illetve bemutatja ezen települések főbb morfológiai jellegzetességeit az írott és régészeti források alapján. A térségben a településhálózat fejlődését, és a gazdálkodási rendszert nagyban befolyásolta a kunok betelepődése, és a speciális, nagyállattartáson alapuló gazdálkodási rendszer megjelenése, majd elterjedése, mely a 15-16. század fordulójára speciális települési mintázat kialakulását eredményezte. Az előadás fő célja hogy a települési rend, településhálózat és a gazdálkodási rendszer összefüggéseit, a rekonstrukció lehetséges módját a politikai, társadalmi, környezeti és gazdasági háttérbe ágyazottan mutassa be.

Sárosi, Edit

Field towns, villages and large-scale animal husbandry: settlement network and farming in the northern part of the Kiskunság in the late Middle Ages

The presentation will focus on the late medieval settlement network and economy of the central part of the Danube-Tisza Middle. The lecture will outline the process that led to the development of a hierarchical spatial network of field towns and villages, similar to other areas of the country, and will present the main morphological features of these settlements based on written and archaeological sources. The development of the settlement network and the farming system in the region was greatly influenced by the settlement of the Kuns and the emergence and spread of a special farming system based on large livestock, which resulted in the development of a specific settlement pattern by the turn of the 15th and 16th centuries. The main aim of the lecture is to present the interrelationships between the settlement order, settlement network and farming system, and the possible ways of reconstruction embedded in the political, social, environmental and economic background.

Mordovin Maxim

A Jagelló-kori Magyar Királyság textilimportja

A középkori Magyar Királyság textilpara fejlettségében – elsősorban Székely György, Pach Zsigmond Pál és Endrei Walter kutatásainak ismeretében – jelentősen elmaradt minden tőle nyugatabbra lévő régiótól. Emiatt az ott gyártott leggyengébb minőségű szövetek is jobbak, illetve olcsóbbak voltak a hazaiaknál, még a szállítási költségeket is beleszámítva. A minőségesebb köztextilekkel való hazai versengés lehetőségéről pedig még említést sem érdemes tenni. Ennek következménye az lett, hogy már a legkorábbi, külföldi importra vonatkozó hazai forrásokban is rendszeresen megjelentek a legkülönbébb nyugat-európai szövetfajták elnevezései, elsősorban a gyapjából készült posztó-félék. A Jagelló-kor ebből a szempontból – nem utolsósorban az írott források megnövekedő tömegének köszönhetően – a középkor leggazdagabb periódusának mutatkozik.

A Jagelló-kori textilimport kutatásának jelenleg két, egymást nagyon látványosan kiegészítő forrásbázisa van. A hagyományos és jobban ismert az okleveles adatok hatalmas – és még mindig nemritkán kiaknázatlan – csoportja. A másik forrástípus – a textilplombák – csak az elmúlt évtizedekben érte el azt a jelentőséget, hogy az írott forrásokat önállóan is ki tudja egészíteni. A kettő együttesen azonos képet mutat a Jagelló-korra vonatkozóan. Ezekből elsőként az tűnik fel, hogy a hazai piacon megjelenő szövetek választéka az 1500 körüli évtizedekben megsokszorozódott a 14. századhoz képest. A megnövekedő választék azonban nem a korábban is meglévő termékskála kibővülésével jött létre, hanem annak szinte teljes lecserélődésével. Leglátványosabb eleme a németalföldi termékek majdnem nyom nélküli eltűnése (Tournai, Ypres, Leuven stb.). A tárgyalt korszakban ezek helyét átvette az angol posztó, illetve megjelentek a kevésbé drága, de szintén magas minőségű nürnbergi darabok (angol alapanyagból!). Az egykori középkategóriás lieri, kölni, aacheni szövetek helyett bajorországi posztó- és barhentkészítő városok szöveteivel találkozzunk (Ulm, Memmingen, Schwabach, Isny im Allgäu, Rothenburg ob der Taubern stb.). Látványosan átalakult az itáliai szövetek palettája is. A korábbi velencei dominancia után, már a 15. századtól nyomon követhető előbb a firenzei, majd az észak-itáliai termékek (Bergamo és környéke, illetve Verona) mennyiségének megnövekedése. Leglátványosabb változás azonban az olcsó szövetek terén mutatható ki. Itt bukkannak fel többek között a leggyakoribbá váló görblitzi szövetek, ezeket kísérik Szilézia legkülönbébb termékei barasz-

lai szövetekkel az élen. Mennyiségileg jelentősen lemaradva, de még mindig nem elhanyagolható egy-két csehországi, illetve morvaországi szövet szereplése (Jindřichův Hradec, Brno, Iglau), amit a leggyengébb minőségű bécsi textilek egészítettek ki.

Összességében az figyelhető meg, hogy a textilpiac három termékcsoportra szakadt. Teljesen önálló sorozatot alkotnak az – általam közelebbről nem is tárgyalt – kifejezetten luxustermékek: selyem, atlasz, damaszt, bársony stb. Vagyis a magasan kvalifikált, erősen specializált műhelyekben készített szövetek, melyek megvásárlását csak a leggazdagabb rétegek engedhették meg maguknak. Ennél jelentősebb szeletét jelentette a már céhes keretek között készített, minőségi – többnyire posztó-jellegű – szövetek csoportja. Ezek a készítmények a kifejezetten magas minőségük mellett a társadalom számos rétege számára megfizethetők voltak, így nem csak az uralkodói és főúri központokban, illetve azok környezetében bukkantak fel, hanem számos kisebb vidéki településen, sőt, falvakban is. Természetesen a legnagyobb tömegben a legolcsóbb, sziléziai, lausitzi, ill. cseh- és morvaországi termékek jellemzik a korszak textilfogyasztását. Ezeknek említéseit, illetve fizikai nyomként a plombáikat is az ország minden pontján megtaláljuk.

Mordovin, Maxim

Textile imports from the Kingdom of Hungary in the Jagiellonian period

The textile industry of the Kingdom of Hungary in the Middle Ages – especially according to the research of György Székely, Pál Zsigmond Pach and Walter Endrei – was significantly less developed than that of any region to the west. For this reason, the poorest quality fabrics produced there were better and cheaper than those produced in Hungary, even including transport costs. And the possibility of competing with higher quality public textiles at home is not even worth mentioning. The consequence of this was that even the earliest domestic sources on foreign imports regularly referred to a wide variety of Western European fabrics, especially postal fabrics made from wool. In this respect, the Jagiellonian period is the richest period of the Middle Ages, not least because of the increasing number of written sources.

Research into textile imports in the Jagiello-period currently has two very impressive and complementary sources. The more traditional and better known is the vast - and still not untapped - body of documentary data. The other type of source - textile seals - has only in recent decades achieved the importance of being able to complement written sources in its own right.

Taken together, the two show the same picture for the Jagiellonian period. The first thing that emerges from these is that the range of fabrics available on the domestic market multiplied in the decades around 1500 compared to the 14th century. However, the increased choice did not come about through an expansion of the range of products that existed before, but through their almost complete replacement. The most striking feature was the almost complete disappearance of products from the German Low Countries (Tournai, Ypres, Leuven, etc.), which were replaced in the period under discussion by English postage and the appearance of less expensive but also high-quality Nuremberg pieces (made from English materials!). The former mid-range fabrics of Lieder, Cologne and Aachen were replaced by fabrics from Bavarian post and baren weaving towns (Ulm, Memmingen, Schwabach, Isny im Allgäu, Rothenburg ob der Taubern, etc.). The range of Italian fabrics also changed dramatically. After the earlier dominance of Venetian fabrics, from the 15th century onwards there was an increase in the production of Florentine fabrics and then of northern Italian fabrics (Bergamo and its surroundings, and

Verona). The most striking change, however, was in the area of cheap fabrics, where, among other things, the most common fabrics were those of Gorlitz, followed by the most varied products from Silesia, with Baraslas at the top of the list. The presence of a few Czech and Moravian fabrics (Jindřichův Hradec, Brno, Iglau), supplemented by the lowest quality Viennese textiles, is still not negligible, but is significantly behind in terms of quantity.

Overall, it can be observed that the textile market is divided into three product groups. A completely separate series of specifically luxury products - which I have not discussed in detail - silk, atlas, damask, velvet, etc. In other words, fabrics made in highly specialised workshops, which only the richest classes could afford to buy. A more important segment of this was the group of high-quality fabrics, mostly of the poster type, which were already made in guilds. These fabrics were not only of a very high quality and affordable for many sections of society, but also appeared not only in and around royal and aristocratic centres, but also in many small rural settlements and even villages. Naturally, the cheapest products of the period were the most popular, being those from Silesia, Lusatia, Bohemia and Moravia. Mention of them, and physical traces of their seals, can be found in every part of the country.

K. Németh András

A késő középkori szőlőművelés régészeti emlékei Tamási környékén

Oláh Miklós 1536-os leírása szerint akkoriban a szerémségi borokat tartották a legjobbnak Magyarországon, utána Somogy és Baranya borai következtek a korabeli rangsorban, Baranya alatt Tolna vármegye borait is értve. A késő középkori tolnai bortermelés története kapcsán az eddigi feldolgozások elsősorban a máig híres szekszárdi borvidék történetére koncentráltak, főleg írásos források alapján.

A Tolna megye északnyugati részén fekvő, a 18. század vége óta elzárt vadászterületként működő, ezért az egykori tájelemeket kiválóan megőrző gyulai erdőség területén az utóbbi időkben végzett intenzív tájrégészeti kutatásoknak köszönhetően több, a 16. század közepi török hódítás következtében elpusztult középkori falu határában sikerült elhagyott szőlőhegyek fizikai maradványait, elsősorban az egykori kamrapincék nyomait azonosítani. A lejtős domboldalak aljába, oldalába vagy tetejük szélébe mélyített, kisebb-nagyobb mértékben a földbe ázott épületek helyét felszíni horpadás, szájuk előtt pedig a kiásásuk során kihordott földből képzett terasz rajzolja ki (a domboldalba ázott pincelyukra eddig alig akad példa). Funkciójuk és pusztulási koruk meghatározása a beomlott helyiségekből és főként a teraszokról fémkereső műszerrel gyűjtött fémleletek segítségével végezhető el. Érméből viszonylag kevés került elő, ezek közül legkorábbi I. Mátyásé, a térség 1545-ös török kézre kerülése utánra pedig csak néhány érme keltezhető.

Eddig kilenc középkori falu határában összesen 85 késő középkori kamrapince régészeti nyomait azonosítottuk, a legtöbb helyen csak néhányat, de három faluhely környékén tíznél is többet. A lelőhelyek közül kiemelkedik a Tamási határában fekvő középkori Kosba falu, amelynek határában (az itt korábban országosan is először azonosított középkori szántóföldnyomok, majd löszbe vájt bűvöllyük után) csaknem ötven elpusztult pinceépület helyét sikerült dokumentálni, a faluhely két oldalán, attól néhány száz méterre, több mint 100 hektáros területen. A pinceépületek horpadásain kívül a szőlőhegyet behálózó útrendszert is felderíthető: nemcsak a nagyobb, bevágódott (mély) utak, de olykor az egyes pincékhez vezető kisebb ösvények fizikai nyomai is megtalálhatók.

Az egyik kamrapince területén műszeres leletfelderítés során 1541-es záródású éremleletet találtunk. A leletmentés kapcsán feltártuk a cölöpváz-sövényfalas szerkezetű, hátsó falával teljesen a domboldalba vájt, tűzben elpusztult, 3,9–4,5×6,6 méter belső alapterületű kamrapincét. Két hosszanti oldalán 3-3 nagyméretű oszloplyukat tártunk fel, rövidebb oldalainak közepén pedig a szelement tartó ágasfák helyét. Falai – a feltárt rengeteg növényi lenyomatosságot tartalmazó tapasztásdarab alapján – tapasztott nád- és sövényfalak voltak. Bejáratát a rövidebb oldalon, kissé aszimmetrikusan helyezték el. Belsejében, a padlóba mélyedve két nagyobb vermet találtunk, hátsó falán pedig a löszbe vájt, keskeny falifülkét.

Az épületben talált tárgyak (pl. szőlőmetszőkés, szénahúzó horog, ráfhúzó vas, bográcsakasztó) és az említett vermek tanúsága szerint az objektum nem egyszerűen pince volt, de összetett külső gazdasági üzemegység, amit nemcsak bortárolásra és feldolgozásra használtak, hanem a szemes termés tárolására (elrejtésére?), illetve talán a takarmány (széna) készletezésére is. A többi kamrapince környezetében gyűjtött fémtárgyak között számos egyéb, erdőműveléshez, famunkához, állattartáshoz köthető eszköz és fegyverlelet is van, ami szintén a szőlőhegyi telephely használatának komplex jellegét hűzza alá.

A kistáji szinten dokumentált késő középkori szőlőművelésnyomok alapján egy, a középkori írásos forrásokból jobbra ismeretlen borvidék részlete rajzolódik ki. A néhány portából álló Kospa falu határában fekvő kiterjedt szőlőhegy jelentős extraneus birtoklás jelenlétét és intenzív, az önellátáson túlmutató, piacra irányuló bortermelést feltételez.

K. Németh, András

Archaeological remains of late medieval viticulture in the area of Tamási

According to Miklós Oláh's description in 1536, at that time the wines of Syrmia were considered the best in Hungary, followed by Somogy and Baranya, with Baranya including the wines of Tolna county. The history of wine production in Tolna in the late Middle Ages has been mainly focused on the history of the still famous Szekszárd wine region, mainly on the basis of written sources.

In the Gyulaj woodland in the north-western part of Tolna county, which has been a hunting ground since the end of the 18th century and has therefore been closed to hunting since then, and which has preserved its landscape features to an excellent degree, recent intensive research in the field of landscape archaeology has led to the identification of the physical remains of abandoned vineyards, mainly of former cellars, on the outskirts of several medieval villages destroyed by the Turkish conquest in the mid-16th century. These buildings, which were dug into the ground to a greater or lesser extent into the bottom, sides or edges of sloping hillsides, are marked by a surface depression and, in front of their mouths, by a terrace formed by the earth excavated during their excavation (there are few examples of cellars dug into the hillside). Their function and age of destruction can be determined by means of metal fragments collected with a metal detector from the collapsed rooms and, in particular, from the terraces. Relatively few coins have been recovered, the earliest being those of Matthias I, and only a few of them date from after the region fell to the Ottomans in 1545.

So far, a total of 85 archaeological remains of late medieval chamber pits have been identified on the borders of nine medieval villages, only a few in most places, but more than ten in the vicinity of three villages. The most outstanding of these sites is the medieval village of Kosba, on the outskirts of Tamási, where (after the first nationally identified medieval field traces and a diving hole in loess) almost 50 ruined cellar buildings have been documented on both sides of the village site, a few hundred metres away, on an area of more than 100 hectares. In addition to the cellars, it is also possible to trace the road system that criss-crossed the vineyard: not only the larger, indented (deep) paths, but also the physical traces of smaller paths leading to individual cellars.

In the area of one of the chamber cellars, an instrumental discovery revealed a coin of 1541 date. The excavation revealed a fire-damaged chamber cellar with a pile-wall and hedge-wall construction, with its back wall completely dug into the hillside, and an internal floor area of 3.9-4.5×6.6 m. On the two long sides, 3 to 3 large postholes were revealed, and in the middle of the shorter sides, the location of the branch trees supporting the element. Its walls were plastered reed and hedge walls, judging from the large number of burnt patches with plant impressions that have been excavated. Its entrance was placed on the shorter side, slightly asymmetrically. Inside, two large stacks were found buried in the floor, and on the back wall, a narrow wall socket carved into the loess.

The objects found in the building (e.g. grape pruning knife, hay hook, iron, cooking iron) and the stacks suggest that the building was not simply a cellar, but a complex external economic unit used not only for wine storage and processing, but also for storing (hiding?) grain crops and perhaps also for storing fodder (hay). Among the metal artefacts collected in the vicinity of the other chamber pits are a number of other tools and arsenals related to forestry, woodworking, animal husbandry, which also underline the complex nature of the use of the vineyard site.

The traces of late medieval vineyard cultivation documented at the small-scale level reveal the existence of a wine-growing region, largely unknown from medieval written sources. The extensive vineyard on the outskirts of the village of Kospa, which consists of a few vineyards, suggests the presence of a significant extraneous estate and intensive wine production for the market, beyond self-sufficiency.

Mészáros Orsolya

Késő Mátyás-kori és Jagelló-kori üvegművészet a Duna-mentén

Az előadás kiindulópontja a 2004-2006 között részlegesen feltárt Visegrád, Rév u. 5. szám alatti üvegműhely. Leletanyag feldolgozása az utóbbi években készült el. A megismert edénytípusok a műhely működési idejét is pontosították: az 1470-es, 1520-es évek között dolgoztak falai között. Ebből az időszakból a Duna-menti városokból is szép számmal ismerünk hasonló korú üvegtárgyakat. A visegrádi műhely üveganyagának kémiai vizsgálata arra mutatott rá, hogy a mesterek több, mint száz éves helyi hagyományokat folytattak; főleg a cseh, morva és német alapanyaghoz és tárgytypushoz hasonló tárgyakat készítettek. Építészeti üvegtárgyak (ólomkeretben illeszthető ablakszemek) és asztali edények (elsősorban palackok és poharak) kerültek ki kezük alól. Az előadás a visegrádi műhely anyagfajtáinak bemutatása után a Pozsony és Prága, illetve Dél-Németország területén feltárt és közzétett korabeli üvegtárgyak fajtáiból hoz példát, áttekintést adva a késő középkori közép-európai üvegtárgyészetről és annak kapcsolatrendszeréről.

Mészáros, Orsolya

Glass art along the Danube in the time of King Matthias and the Jagiellonians

The starting point of the present lecture is the glass workshop at Visegrád, Rév u. 5., partially excavated from 2004 to 2006. The analysis of the find material has been completed in recent years. The types of vessels also clarified the operating time of the workshop: it worked from the 1470s to the 1520s. From this period we know a numerous number of glass objects of similar age in towns along the Danube. The chemical analysis of the glass material of the Visegrad workshop showed that the masters practiced more than hundred years of local traditions. They mainly produced objects similar to Czech, Moravian and German objects related both on their materials and types. Architectural glassware (window pane glass fitted into lead frames) and tableware (mainly bottles and drinking glasses) came out of their hands. After presenting the types of glass materials of the Visegrad workshop, the lecture gives an example of the types of contemporary glass objects excavated and published in Bratislava, Prague and southern Germany, giving an overview of late medieval Central European glassmaking and its relationships.

Rakonczay Rita

Szentek divatja – nyugat-európai ábrázolástípusok a Magyar Királyság kályháin a Jagelló-korszakban

A kályhacsempéken feltűnő szentábrázolások nem csupán a Magyar Királyság vonatkozásában jellemzőek a késő középkori kályhaművészetben, hanem szinte egész Európában – vagy legalábbis a kályhával való fűtés elterjedési területén mindenképpen. A hasonló témafeldolgozás mellett az ábrázolásmód párhuzamosságáról is beszélhetünk: közel egy időben hasonló kályhákat kezdtek el gyártani Közép- és Kelet-Európában. Ez már csak azért is érdekes, mivel az ezt megelőző és ezt követő századokban inkább az egyes motívumok – térbeli és időbeli – vándorlásáról beszélhetünk. Ez azonban jópár évtizedbe vagy akár egy teljes évszázadba is telt, mire az egyes motívumok, minták vagy témák Nyugat-Európából a Magyar Királyság területére érkeztek. A kályhával való fűtés hazai kezdetein pedig kifejezetten regionálisnak mondható kályhacsempék készültek, amelyek csak részben vagy egyáltalán nem állíthatók párhuzamba Európa más országaival. A 15. század második felétől kezdődően azonban, a Jagelló-korszak végéig bezárólag a magyarországi kályhaművészet – úgy tűnik legalábbis, hogy – csatlakozott a németnyelvű területek, de más középkelet-európai régiók kályhás divatjához, így megteremtve egy késő középkori, egységesnek tekinthető „divatirányzatot”.

Rakonczay, Rita

The fashion of saints - Western European depictions on the stoves of the Kingdom of Hungary in the Jagiellonian period

The depictions of saints on stove tiles are not only typical of late medieval stove art in the Kingdom of Hungary, but also of almost all of Europe – or at least of the area where stove heating was widespread. In addition to the similarity of the subject, there is also a parallelism in the style of the visualization: similar stoves were produced at almost the same time in Central and Eastern Europe. In the centuries before and after this period can speak more of a migration of motifs, both spatially and temporally. However, it took several decades or even a whole century for certain motifs, designs or themes to arrive in the Hungarian Kingdom from Western Europe. In the early days of stove heating in Hungary, stove tiles were produced in a very regional way, and can only be compared with other European countries in part or not at all. However, from the second half of the 15th century until the end of the Jagiellonian period, Hungarian stove-making seems to have joined the “fashions” of stoves of the German-speaking areas and other regions of Central and Eastern Europe, thus creating a late medieval, unified ,fashion trend’.

C. Tóth Norbert

Dózsa György 1514-ben és 2024-ben

Az előadásban Dózsa György szerepét és „hírnevének” utóéletét vizsgálom az 1514. évi események tükrében. Az 1514-ben, az oszmánok ellen hirdetett kereszties hadjárat során lázadássá fajuló események vezéralakjáról az utóbbi évszázadokban megrajzolt kép kialakulását vizsgálom és változását mutatom be. A lázadás ugyan múltó epizód volt a Magyar Királyság életében, és jóllehet valós problémákat is a felszínre hozott, de Dózsáról az ún. „nép” mégsem alkotott meséket, történeteket, de nincsenek róla adomák, legendák sem (szemben „Kossuth apánkkal” vagy Ferenc Józseffel). Dózsa igazi kultuszát minden bizonnyal Márki Sándornak köszönhetjük, aki 1883-ban publikált először tudományos apparátussal ellátott életrajzot róla. Ennek szövegében bővített kiadása 1913-ban a Magyar történeti életrajzok sorozatban jelent meg, beemelve ezzel személyét a „történeti kánonba”. Pár évtized múltával aztán a politikai helyzet gyökeres megváltozása révén a széles nagyközönség is megismerhette. 1947-ben ugyanis Dózsa bekerült „a szabadságharcosok klubjába”: az akkori papír húsz forint az ő kitalált arcképét ábrázolta, aminek révén ez vált Dózsa György elfogadott portréjává. Nagy kérdés, hogy változott-e Dózsa megítélése az utóbbi évtizedekben (a rendszerváltás után), és ha igen, hogyan jellemezhető e változás?

C. Tóth, Norbert

György Dózsa in 1514 and 2024

In this lecture I will examine the role of György Dózsa and the afterlife of his „fame” in the light of the events of 1514. In 1514, during the crusade against the Ottomans, I will examine the development and change of the image of the leader of the crusade in recent centuries. Although the rebellion was a passing episode in the life of the Kingdom of Hungary, and although it brought real problems to the surface, the so-called „people” did not create any tales or stories about Dózsa, nor did they create any legends or legends about him (unlike „our father Kossuth” or Franz Joseph). The real cult of Dózsa is certainly due to Sándor Márki, who published the first biography of him in 1883, with scientific apparatus. An enlarged edition of the text was published in 1913 in the Hungarian Historical Biographies series, thus placing him in the ‚historical canon’. After a few decades, the radical change in the political situation made it possible for the general public to get to know him. In 1947, Dózsa was admitted to the ‚freedom fighters’ club’: the twenty-forint paper of the time depicted his fictitious portrait, which became the accepted portrait of György Dózsa. The big question is whether the image of Dózsa has changed in recent decades (after the regime change) and, if so, how can this change be described?

Kováts István

15-16. századi temető és kriptá a visegrádi ferences templomban

A visegrádi ferences templom temetőjének 2024-ben zajló feltárása során a templomhajóban eddig több tucat temetkezés került elő. A zömmel melléklet nélküli sírok egy része valószínűleg egyháziakhoz, szerzetesekhez kötődik, másik része polgári lakossághoz; ez utóbbira a szerény mellékletekkel (ruhatartozékokkal, francia kapcsokkal stb.) rendelkező női- és gyermeksírok utalnak. A szabályos, kelet-nyugati vagy nyugat-keleti tájolású, koporsóban esetleg halotti lepelben végső nyugalomra helyezett személyek maradványai-a templom periodizációját is figyelembe véve- általánosságban a 15. század első fele és a 16. század közepe közé keltezhetők. Ebben a csoportban-a vélhető szellemtörténeti háttér/magyarázat miatt- kiemelkedő jelentőségűnek tekinthető egy egyazon sírgödörbe, egymás fölé eltemetett gyermek és felnőtt csontváza, amelyek mellé vas lakatokat helyeztek. Egy kisebb, a templomhajó északi szélén fekvő sírcsoport esetében a rétegvizonyok alapján feltételezhető, hogy azokat a 16. század második felében, de akár a 17. században is áshatták. Más szóval elképzelhető, hogy a templomot annak 16. század közepi felhagyása után „pusztatemplomként” használták, vagyis még ekkor is temetkeztek a már megszentelt területre. Ezt alátámaszthatja a feltárt sírok viszonylag nagy száma is.

A templom szentélyében, a főoltár előtt egy egykor boltozott, szabályos téglalap alaprajzú, két részre osztott, vegyes falazatú (kő-tégla) kriptá is előbukkant. Felszíni rétegében bezuhanva került elő a szentély hálóboltozatának számos faragványtöredéke, alatta a kriptá téglá dongaboltozatának omladékaival, márga sírkő fedőlapok töredékeivel keveredve. Ebben az omladékrétegben, a kriptá déli felében az oltár fehérmárvány töredékei, számos kilőtt puskagolyó, ablaküveg-darabok, sarkantyú, réztál és egyéb fémleletek mellett három rendellenes fekvésű, másodlagosan betemetett holttest maradványa feküdt. Alattuk már a kriptá sírjai helyezkedtek el. Az északi oldalon az omladékréteg alatt koporsó és mellékletek nélkül eltemetett csontvázak (valószínűleg szerzetesi temetkezések) láttak napvilágot.

A kriptában előkerült leletegyüttes írásos források alapján egyértelműen összefüggésbe hozható Visegrád 1540. évi ostromával és egyben újabb adalékokkal szolgál a ferences templom utolsó időszakának történetéhez.

Kováts, István

15-16th century cemetery and crypt in the Franciscan church of Visegrád

During the excavation of the cemetery of the Franciscan Church of Visegrád in 2024, dozens of burials have been found in the nave. Some of the graves, most of which have no grave goods, are probably associated with clergy or friars, others with civilians, as indicated by the female and child graves with modest grave goods (clothing, French clasps, etc.). The remains of persons laid to rest in a regular east-west or west-east orientation, possibly in a coffin or shroud, can generally be dated between the first half of the 15th and the mid-16th century, taking into account the period of the church. In this group, the skeletons of a child and an adult buried in the same grave, one above the other, with iron padlocks placed next to them, are of particular importance, because of the possible spiritual-historical background/explanation. In the case of a smaller group of graves at the northern edge of the nave, the stratigraphy suggests that they were dug in the second half of the 16th century or even in the 17th century. In other words, it is possible that the church was used as a 'deserted church' after its abandonment in the mid-16th century, i.e. that people were still buried in the already consecrated ground. This is supported by the relatively large number of excavated graves.

In the sanctuary of the church, in front of the high altar, a once vaulted, regular rectangular crypt of mixed masonry (stone and brick) divided into two parts has also been found. Several fragments of carvings of the net vault of the sanctuary were found buried in its surface layer, with fragments of the brick dome vault of the crypt underneath, interspersed with fragments of marble tomb stone slabs. In this layer of rubble, in the southern half of the crypt, alongside fragments of white marble from the altar, numerous fired firearm balls, pieces of window glass, spurs, brass and other metal objects, lay the remains of three abnormally positioned, secondarily buried bodies. Below them were the tombs of the crypt. On the northern side, skeletons (probably monastic burials) buried without coffins or appendages were revealed beneath the rubble layer.

On the basis of written sources, the artefacts found in the crypt are clearly connected with the siege of Visegrád in 1540 and provide new information on the history of the last period of the Franciscan church.

Radnóti Klára

A „táncos király” és a „lator nő” – a Jagelló-kor zenei világa

A művészetpártoló Hunyadi Mátyás és Aragóniai Beatrix reneszánsz udvarának pompája nem tűnt el nyomtalanul a király halálával. Ha az egykori csillogás meg is fakult, Beatrix – és Ippolito d’Este – esztergomi udvarának dokumentumai továbbra is európai zenei kapcsolatokról tanúskodnak. Ugyanez vonatkozik a Jagelló uralkodók udvartartására is. A messzi idegenből érkezett királyi hitvesek magukkal hozták szülőföldjük szokásait, s azokat több-kevesebb sikerrel igyekeztek meghonosítani új hazájukban is.

A korszak zenei életéről gazdasági feljegyzések, oklevelek, elszámolások, jelentések, ünnepségek leírásai alapján alkothatunk képet. Mind a liturgikus, mind a szórakoztató zene, az ének és a hangszeres muzsika is az európai utat követi. A külföldi zenészek jelenléte, a külföldi taníttatás azt eredményezi, hogy Magyarországon is ismerik az Európában – főként Itáliában és Burgundia területén – divatos táncokat, bár a forrásokból általában nem derül ki, hogy milyen zenére konkrétan mit, hogyan táncoltak. De az biztos, hogy a zene a főúri udvartartás szerves részét képezte, s nem csak a jeles, kiemelkedő eseményekhez kapcsolódott.

„...a zene nemcsak ékessége, de szükséges kelléke az Udvari Embernek” – vallotta Baldassare Castiglione (V. Károly spanyol király szerint a világ legkiválóbb úriembere) *Il Cortegiano* című művében, melyben kifejti, milyen is egy valódi hölgy és úr. Eszerint a jó modorhoz, a műveltséghez a zene és a különféle hangszerek ismerete is hozzátartozik. Az udvari ember pengetős hangszeren kíséri énekét. Európában a 15. század második felétől vagy két századon át a lant számít a legnemesebb hangszernek. Igaz, a hangszerelnevezések bizonytalanok, nagy a terminológiai szabadság, a források alapján ritkán lehet egyértelműen azonosítani a hangszereket, a lant elnevezés is egy gyűjtőfogalom.

Mindenesetre a vadászaton és lovagláson túl a zene és a tánc volt a legkedvesebb szórakozása a gyereksorból alig kinőtt fiatal királyi párnak. Ezt rója fel a történetíró is a Mohácsnál vereséget szenvedő, nevelői és felesége által „megrontott” táncos Lajos királynak, s látja a bajok forrását – szokás szerint – az idegen feleségben és annak ledér kíséretében.

Bár az ország áldozatul esett az oszmán hódításnak, a források alapján úgy tűnik, a budai és gyulafehérvári udvar, az udvari zenekultúra Mohács után sem veszítette el kapcsolatát a korabeli nemzetközi zenei élettel.

Radnóti, Klára

The “dancing king” and the “rogue woman” – the musical environment of the Jagiellonian era

The splendour of the Renaissance court of the art-loving Matthias Hunyadi and Beatrix of Aragon did not disappear without a trace with the death of the king. Even if the former glamour faded, the documents of Beatrix's - and Ippolito d'Este's - court at Esztergom still bear witness to European musical connections. The same applies to the court of the Jagiellonian monarchs. The royal consorts, who had come from far away, brought with them the customs of their homeland and tried, with varying degrees of success, to introduce them to their new homeland.

Economic records, charters, accounts, reports and descriptions of festivities give us an idea of the musical life of the period. Liturgical music, light music, singing and instrumental music all followed the European path. The presence of foreign musicians and the fact that they were taught abroad meant that the dances fashionable in Europe - especially in Italy and Burgundy - were also known in Hungary, although the sources do not usually tell us to what music they were danced, and to what music. What is certain, however, is that music was an integral part of the courtly life of the aristocracy, and was not only associated with important and prominent events.

„...music is not only an adornment, but a necessary accessory for the courtly man,” as Baldassare Castiglione declared it (according to King Charles V of Spain, the finest gentleman in the world) in his work *Il Cortegiano*, in which he explains what a true lady and gentleman is like. According to him, good manners and culture also include knowledge of music and various musical instruments. The courtier accompanies his singing on a plucked instrument. In Europe, from the second half of the 15th century or for two centuries, the lute was considered the noblest instrument. It is true that instrument names are uncertain, there is a lot of terminological freedom, it is rarely possible to clearly identify the instruments based on the sources, and the name lute is also a collective term.

In any case, in addition to hunting and riding, music and dancing were the favorite pastimes of the young royal couple, barely out of childhood. The historian blames this on the dancer King Lajos, who suffered a defeat at Mohács and was „corrupted” by his tutors and his wife, and sees the source of the troubles - as usual - in the foreign wife and her entourage.

Although the country fell victim to the Ottoman conquest, based on the sources, it seems that the court and musical culture of Buda and Gyulafehérvár (now Alba Iulia, Romania) did not lose their connection with the international musical life of the time even after the battle of Mohács.

Korondi Ágnes

Anyanyelvű kegyességi szövegek a Jagellók országában

A magyar nyelvű kódexirodalom kutatásában az utóbbi években jelentős eredmények születtek a főként apácák számára írott szövegek nemzetközi beágyazottságáról, azok német, újabban pedig olasz párhuzamairól. Lázs Sándor, illetve Falvy Dávid írásai rámutattak arra, hogy a magyar nyelvű apácairodalomhoz jellegében hasonló, bár jóval bővebb női írásbeliség maradt fenn dél-német, illetve itáliai női közösségekből. Jelen előadás kissé közelebbi népnyelvű párhuzamokat mutatna be a 15–16. századi Cseh- és Lengyel- és Magyarországról, s rávilágítana a cseh, lengyel és magyar népnyelvű kegyességi irodalom párhuzamosságaira, illetve különbségeire. A tárgyalandó példák között szerepelnek a népszerű Legend aurea egyes népnyelvre átültetett részei, Krisztus életét és különösen passióját tárgyaló prédikációk és meditációs segédanyagok, imagyűjtemények, illetve néhány kifejezetten közép-európai eredetű kegyességi szöveg átültetései.

Korondi, Ágnes

Native language devotional texts in the Jagiellonian countries

In recent years, research on Hungarian-language codex literature has produced significant results on the international embeddedness of texts written mainly for nuns, their German and, more recently, their Italian parallels. The writings of Sándor Lázcs and Dávid Falvay have shown that a similar, albeit much more extensive, body of women's literature to that of the Hungarian nuns has survived from women's communities in southern Germany and Italy. The present lecture would present somewhat closer vernacular parallels from the 15th and 16th centuries in Bohemia, Poland and Hungary, and would highlight the parallels and differences between Czech, Polish and Hungarian vernacular piety literature. The examples to be discussed include parts of the popular *Legenda aurea* translated into certain vernacular languages, sermons and meditation aids on the life of Christ and especially his Passion, collections of prayers, and some translations of piety texts of specifically Central European origin

Kollár Csilla

„Kinek nem inge?” A Jagelló kori elit alsó- és felsőruháiról

Előadásom kiindulópontja a Magyar Nemzeti Múzeum Újkori Textilgyűjteményének legjelentősebb és legrégebbi világi textilemlékei, melyeket a kutatás II. Lajos magyar király és Mária királyné ruháiként ismer. A zöld selyem női ruhából, fémszálakkal gazdagon átszőtt szövetből szabott köpenyből és két vászon ingből álló együttes kutatás- és stílustörténeti elemzésére jeles kutatók már számos esetben sort kerítettek. Ez alkalommal a darabokat külön-külön is görcső alá véve szeretném vizsgálni a Jagelló kori elit változatos alsó és felső ruháit. A vászonból szabott ingek a korabeli öltözködés alapdarabjait jelentették Európa szerte, társadalmi osztálytól függetlenül. A vagyonos rétegeknél a szövet finomsága, a díszítés módja és annak alapanyaga szolgálhatta a reprezentáció céljait. A felső- és alsóruha összhangja is igen fontos volt, hiszen az alsóruhát elsősorban ott díszítették, ahol a felsőruha szabadon hagyta. A női és férfiruhák szövete a vagyoni helyzetet, míg szabása a régió jellegzetes viseletét, a helyi hagyományokat tükrözte. Diplomáciai kapcsolatok, követjárások, házasságkötések, szövetségek természetesen tovább árnyalhatták a különböző udvarok jellegzetes viseleteit.

A Habsburg spanyol udvar diktálta évszázadokon át meghatározó spanyol divat elterjedése előtt az itáliai reneszánsz viseletek és a német területek öltözködése gyakorolhatta a legmeghatározóbb befolyást a Jagelló kori elit öltözködésére. A korszak öltözeteinek rekonstruálásában az igen kisszámú tárgyi lelet mellett a képi ábrázolások és az írott források nyújthatnak fogódzót. Előadásomban az alsó és felsőruhák viszonyát, a tárgytipusokat, a viselési és díszítési módokat kívánom vizsgálni mindhárom forrástípus bevonásával.

Kollár, Csilla

„Whose shirt is not?” On the underwear and outerwear of the Jagiellonian elite

The starting point of my presentation is the most important and oldest secular textile items of the Early Modern Textiles Collection of the Hungarian National Museum, which are known to research as the clothes of King Louis II of Hungary and Queen Mary. The research and stylistic analysis of the ensemble, which consists of a green silk women's dress, a cloak tailored from a fabric richly interwoven with metallic threads and two linen shirts, has been carried out by eminent researchers on numerous occasions. This time, I would like to examine the varied upper and lower garments of the Jagiellonian elite by examining the pieces separately. Shirts made of linen were a staple of dress in the period, regardless of social class, throughout Europe. For the wealthy classes, the delicacy of the fabric, the way it was decorated and its raw material could serve the purposes of representation. The harmony of the outer and underdress was also very important, since the underdress was primarily decorated where the outer dress left it free. The fabrics of women's and men's clothing reflected wealth, while the tailoring reflected the typical costume of the region and local traditions. Diplomatic contacts, envoys, marriages and alliances naturally further nuanced the typical costumes of the various courts.

Before the spread of Spanish fashion, which had been dominated for centuries by the Habsburg Spanish court, the dress of the Italian Renaissance and the German territories may have been the most influential on the dress of the Jagiellonian elite. In addition to the very few artefactual finds, pictorial representations and written sources can provide a clue to the reconstruction of the period's costumes. In my presentation, I will examine the relationship between upper and undergarments, the types of objects, and the ways of wearing and decorating them, using all three types of sources.

Sánta Ákos

Korszakváltás küszöbén - Vadászat a Jagellók országában

Más európai uralkodói udvarokhoz hasonlóan, Jagelló királyaink udvarában is a legfontosabb és legnemesebb szórakozások egyikének számított a vadászat. Mind II. Ulászló, mind II. Lajos és annak felesége Mária is híresek voltak a vadászszenvedélyükről. Az általuk gyakorolt vadászati módok és kedvelt vadászterületeik is azonosíthatók a forrásokból.

A 16. század elején alapvető változások történtek a vadászat területén, ezért a Jagelló korszak egyaránt egy korszak végét és egy új kezdetét is jelenti. A vadászatban használt eszközök lassan különváltak a katonai eszközöktől. Nem csak specializálódtak, hanem egyre díszesebbek is lettek. A kézi tűzfegyverek történetében korszakalkotó lépést jelentett a 15. század végén kifejlesztett keréklakatos, vagy dörzskerekes elsütőszerkezet. Létrejött az első, tűzkészen viselhető kézi tűzfegyver, amelyet mind a gyalogos, mind a lovas vadászok is eredményesen tudtak használni. Ezzel a vadászatban is megjelentek a fekete-lőporral működő puskák és pisztolyok. II. Ulászló királyhoz kötődik a lőfegyveres vadászat első ismert hazai ábrázolása, Kántor Benedek címere. A Magyar Nemzeti Múzeum Fegyvergyűjteményében több olyan vadászeszköz is megtalálható, amelyek a 15. század végén és a 16. század első felében használhattak a hazai vadászatokon. Rajtuk keresztül képet kaphatunk a korszakban használt legfontosabb vadászeszközökről.

A vadászat szerves része volt a reprezentációnak is. Ez nem csak a vendégeik tiszteletére adott számos vadászat alkalmával nyilvánult meg, hanem sok vadászati motívum révén a művészetben és az irodalomban is kifejezésre jutott. Az udvari szórakozás és reprezentáció mellett megvolt a maga gazdasági jelentősége is mivel a vadhús az udvar konyháján hasznosult.

A szabad vadászat mintegy ötszáz éves időszakát zárja le II. Ulászló király 1504. évben kelt V. dekrétumának 18. cikkelye, mely a jövőben hat vadfajra tiltotta meg a jobbágyoknak és parasztoknak a vadászatot és madarászatot. Ezzel a 16. század elején elindult az a folyamat, amelynek következtében – a különböző korlátozások hatására – a vadászt nagyrészt nemesi joggá vált. Egy évtizeddel később a Dózsa-féle parasztfelkelést követően a vadászat ürügyén II. Ulászló megtiltotta a parasztság szabad fegyverviselését is. Ezek voltak azok a keretek melyek a 19. század közepéig alapvetően meghatározták a hazai vadászatot.

Sánta, Ákos

On the threshold of a new era - Hunting in the land of the Jagiellonians

Like other European royal courts, hunting was one of the most important and noble pastimes in the court of our Jagiellonian kings. Both King Vladislaus II and King Louis II and his wife Mary were famous for their passion for hunting. Their hunting methods and favourite hunting grounds can be identified from the sources.

The beginning of the 16th century saw fundamental changes in hunting, so the Jagiellonian period marked both the end of an era and the beginning of a new one. The tools used for hunting were slowly becoming separate from the military tools. They not only became more specialised, but also more ornate. The development of the wheel-locked, or friction-wheeled, firing mechanism at the end of the 15th century was a milestone in the history of hand-held firearms. It was the first hand-held firearm that could be carried ready to fire, and could be used effectively by hunters on foot and on horseback. With it, black powder rifles and pistols were introduced to hunting. The first known domestic depiction of firearm hunting, the coat of arms of Benedek Kántor, is associated with King Vladislaus II. The Weapons Collection of the Hungarian National Museum also includes several hunting tools that may have been used on domestic hunts in the late 15th and early 16th centuries. They give an idea of the most important hunting tools used in the period.

Hunting was also an integral part of representation. This was not only manifested in the many hunts held in honour of their guests, but was also expressed in art and literature through many hunting motifs. In addition to courtly entertainment and representation, there was also an economic aspect, as game meat was used in the court kitchen.

A period of some 500 years of free hunting was brought to an end by Article 18 of Decree V of King Vladislaus II of 1504, which banned hunting and bird-hunting by serfs and peasants for six species of game. This set in motion a process in the early 16th century whereby hunting became largely a noble right, due to various restrictions. A decade later, following the Dózsa peasant uprising, Vladislaus II also banned the free bearing of arms by the peasantry under the pretext of hunting. These were the frameworks that basically defined domestic hunting until the mid-19th century.

Kovács S. Tibor

A huszárok és nehézlovasság a Jagelló-korban

A Hunyadi Mátyás halála utáni, honvédelemről szóló törvények azt bizonyítják, hogy a Jagelló királyok igyekeztek mindent megtenni azért, hogy ütőképesebb haderő álljon az ország rendelkezésére.

A 16. század elejének nehézlovasságáról kitűnő képet nyújt az 1516-ban elhunyt Máriássy István vörösmárvány sírköve. A nehézlovassági karddal és lándzsával ábrázolt lovag páncélja lényegesen más típust képvisel, mint a korábbi gótikus változat. Elsősorban a csatakötényt és a lábvérték kialakítása már a 16. században használatos itáliai védőfegyvertípust mutatja. Az 1500-as év kora őszén Bácsra összehívott, külföldi követek előtt tartott seregszemlén a velencei ügyvivő szerint 4.000 nehézlovasság vonult fel.

A fenti rendelkezések alapján a nehézlovasság csatadöntő szerepének megőrzése mellett egyértelmű a huszárság nagyarányú térnyerése és felértékelődése.

A Jagelló királyok alatt jelentős teret nyertek a huszárok. Számuk megnövekedett, és már nemcsak délen, hanem az ország más részein is szép számmal megtalálhatóak. A nehézlovasság mellett 1519-ben az esztergomi érsek bandériumának is a döntő többségét a huszárok alkották. Tubero elbeszélése alapján a bandériumokban szolgáló lovagoknak legalább három, de néha tizenöt-husz kísérfője is lehetett, míg a huszár egyedül is harcos. A 16. század elejétől gyakran előfordult, hogy a huszárok hajtották be az adókat, és fontos szállítmányokat védtek. Az 1515-ös bécsi királytalálkozóra magát II. Ulászlót és Lajos herceget is huszárok kísérték el. Ezek a feladatok nagyban növelték a huszárok népszerűségét és a huszárfegyverzet, valamint – viselet gyors terjedésének is fontos oka lehetett megnövekedett szerepük a királyi udvarban.

A mohácsi csatában mind a könnyűlovasság, mind a nehézlovasság derekasan helyt állt. A csatarendben elől lévő könnyűlovasság veszteségei igen jelentősek voltak, de ezek mellett arányaiban a lovagok szenvedték el a legnagyobb pusztulást.

Brodarics István szerint a mohácsi csatában mintegy 3000-4000 lovasság veszítette az életét. Ez utóbbi volt talán a legsúlyosabb csapás a Magyar Királyság számára, hiszen az 1500-as bácsi országgyűlés adataival összevetve ez azt jelenti, hogy szinte teljesen odaveszett a nehézlovasság. Természetesen ebből nem az következik, hogy minden lovasság elpusztult 1526-ban, hanem az, hogy a nehézlovasságra alapozott harcmód végleg megszűnt Magyarországon. Az

1542. évi pozsonyi országgyűlés is elismeri, hogy a felső-magyarországi megyékben még megtalálható a nehézlovasság maradványa.

A 16. század közepe viszont már csak egyetlen típusú lovast ismer hazánkban, és ez nem más, mint a huszár. 1541 után a törökök berendezkedtek Magyarország közepén, és innen bármikor portyát indíthattak a nem hódoltsági területekre. A megfelelő végvárok kiépítése mellett gyorsan mozgó, valamint jól felszerelt lovasságra volt szükség. Ezek az okok magyarázzák hazánkban a huszárság alkalmazásának kizárólagosságát, természetesen hozzátéve, hogy a végvárok miatt felértékelődött a puskás gyalogság szerepe is.

Kovács S., Tibor

The Hussars and the heavy cavalry in the Jagiellonian era

The laws on national defence after the death of Hunyadi Mátyás prove that the Jagiellonian kings did their best to ensure that the country had an effective military force at its disposal.

The red marble tombstone of István Máriássy, who died in 1516, is an excellent example of the heavy cavalry of the early 16th century. The armour of the knight with sword and lance represents a significantly different type of heavy cavalry from the earlier Gothic version. In particular, the design of the buckler and the footguards shows the type of Italian defensive armour already in use in the 16th century. According to the Venetian official, 4 000 heavy horsemen marched in the early autumn of 1500 in Bács, in a parade attended by foreign envoys.

Based on the above provisions, while maintaining the decisive role of the heavy cavalry in battle, it is clear that the Hussars are gaining ground and appreciation.

The hussars gained considerable ground under the Jagiellonian kings. Their numbers increased, and they are now found not only in the south but also in other parts of the country. In addition to the heavy cavalry, in 1519 the hussars made up the vast majority of the Archbishop of Esztergom's band. According to Tubero's narrative, the knights serving in the *banderías* had at least three and sometimes fifteen to twenty attendants, while the hussar alone was a ready warrior. From the early 16th century onwards, hussars were often used to collect taxes and protect important cargoes. Hussars accompanied King Vladislaus II himself and Prince Louis II to the 1515 royal meeting in Vienna. These tasks greatly increased the popularity of the Hussars and the rapid spread of the Hussar armour and costume may have been an important reason for their increased role at the royal court.

In the Battle of Mohács, both the light cavalry and the heavy cavalry held their own. The losses of the light cavalry at the front of the *acies* were very heavy, but in proportion to these, the knights suffered the greatest losses.

According to István Brodarics, some 3000-4000 knights lost their lives in the Battle of Mohács. The latter was perhaps the worst blow to the Kingdom of Hungary, since, compared with the figures of the Diet of 1500, it means that

the heavy cavalry was almost completely wiped out. Of course, this does not mean that all the knights died in 1526, but that the heavy cavalry-based mode of warfare in Hungary was forever extinguished. The Diet of Pozsony in 1542 also acknowledged that the remnants of heavy cavalry could still be found in the counties of Upper Hungary.

By the middle of the 16th century, however, there was only one type of horseman in our country, and that was the hussar. After 1541, the Ottomans established themselves in the centre of Hungary, and from here they could launch raids into non-conquered territories at any time. In addition to the construction of suitable border castles, they needed fast-moving and well-equipped cavalry. These reasons explain the exclusive use of the hussars in our country, adding, of course, that the role of the infantry with rifles was also enhanced by the fortifications.

Belényesy Károly

A 15-16. század fordulóján Budán működő királyi ágyúöntő műhely hagyatéka

A királyi palota előterében az egykori reprezentatív városnegyed területének rendezése kapcsán 1994 és 2005 között kisebb megszakításokkal jelentős megelőző régészeti feltárások folytak a Fehérvári kapu és a palota közötti hatalmas területen. A Szent György utca 6. és 8. számú telkén folytatott kutatás során egy középkori öntőműhely maradványai kerültek felszínre. A városfalak közelében két téglakemence töredékeit és 4 öntőgödröt tártunk fel. Ennek során nagy mennyiségben került elő az egykori öntések később szemétre került hulladéka. Az azonosított olvasztó kemencék mérete, a mellettük ástott aknák formája, nagyméretű, súlyos bronztárgyak öntésére utaltak. Az előkerült maradványokat a késő középkori Buda jelentős ipartörténeti emlékei között tarthatjuk számon, amelyek valószínűleg azonosak az írásos forrásokból már ismert 15-16. század fordulóján működő királyi ágyúöntő műhellyel.

A műhelyt alapító Jacobus Marijwerder (Maryanwerder, Morganwerder = Marienberger) de Prussia a Malborktól délre fekvő, Poroszországi Marienberg-ből származó ágyúöntő mester valószínűleg I. Mátyás ausztriai hadjárata során állt az uralkodó szolgálatába. 1478-ban Rohonci uradalom birtokosa lett. Jakab „...bombardarius noster” hamarosan Budára, a királyi palota közelébe költözött. Először 1489-ben említett háza Raguzai István királyi borbély házának szomszédságában állt a Szent Zsigmond utcában a vár felé. Az 1494/1495-ben készült királyi számadáskönyvek szerint az itt működő műhelyben ágyúkat készítettek II. Ulászló serege számára az Újlaki Lőrinc elleni 1494-es hadjáráthoz. Újlak ostrománál a források tanulsága szerint a tüzérségi felszerelések szállítását szervező Jakab maga is segédkezett. 1505 körül jogutóda és örököse (fia?) Martinus de Prussia „Bombardius regie maiestatis”. Feltehetően az ő neve tűnik fel II. Ulászló székesfehérvári síremlékének bronz feliratos tábláján, amelyen a források alapján azonosítható az egykori öntő neve: Martinus de Prussia fudit.

1515-ben Márton királyi ágyúsmestert még egy budai telek szomszédjaként említették, majd egy 1518-ban kelt városi oklevélből arról értesülhetünk, hogy házukat (és egyben a műhelyt) eladták Perényi Imre nádornak és fiainak, akik korábban az ingatlan déli szomszédjai voltak.

A műhelyre vonatkozó gazdag és rendkívül értékes forrásanyag mellett, kiemelkedő technikátörténeti jelentősége van a műhely régészeti hagyatékának.

A számszerűen kevésnek tűnő jelenség és a töredékes leletanyag ugyanis számos jelentős következtetés megtételére alkalmas és közelebb visz minket egy jelentős manufaktúra technika-, és gazdaság történeti karakterének megrajzolásához.

A rendelkezése álló források arra utalnak, hogy a budai műhely működése sajátos módon egybeesik egy a bronzöntés technológiáját érintő változással. Ez nem más, mint egy új kemencetípus, az ún. lángkemence megjelenése, amely a korábbiakhoz képest ez alapvetően új olvasztási technológiát jelentett. A modern technológia mellett azonban a régészeti feltárás során előkerült jelenségek, az öntőműhely létesítményeinek ideiglenességéről árulkodnak. Így a 15-16. század fordulóján működő – technikailag és technológiailag is modern – budai ágyúöntőház még nem a nagy sorozatok, sokkal inkább az egyedi darabok műhelye lehetett! Ezt a sajátos hadiipari üzemet ugyanakkor számos szakembertől: ácsokból, kőfaragókból, kovácsokból, öntősegédekből, kötélgyártókból, sajkásokból, fuvarosokból álló alkalmi manufaktúraként kell elképzelnünk, amelynek feladata az ágyúk öntésének előkészítésétől a hadba szállításig tartott. A királyi ágyúsmester állt a munkaszervezet élén, sőt gyakran maga vitte hadjáratba az elkészült fegyvereket.

A leletanyag arra utal, hogy az összetett ipari tevékenység többnyire a telken belül folyt, az öntéstől az ágyúk szereléséig. Ezzel együtt pedig érdemes kiemelnünk a műhely helyének olyan topográfiai előnyeit, mint a közeli kapuk a folyamatos ki és beszállítást támogató közelségét, vagy a Friss palotát, amelynek pincéjében, ebben az időben lőport tároltak. Illetve az ekkor feltehetően már felvonulási területként és hadszertárként működő Előudvar megközelíthetőségét.

Mindenesetre az alig 30 évig fennálló műhely jelenleg előzmények és folytatás nélkül áll előttünk. Az út képletesen egy hagyományos városi ingatlannál kezdődik a 1480-as években és 1518 előtt ugyanitt ér véget.

Belényesy, Károly

The legacy of the royal cannon foundry in Buda at the turn of the 15th-16th century

In the foreground of the Royal Palace, in the context of the redevelopment of the former representative urban area, major preventive archaeological excavations were carried out between 1994 and 2005, with minor interruptions, in the vast area between the Fehérvár Gate and the Palace. The excavation of plots 6 and 8 Szent György Street revealed the remains of a medieval foundry. Near the city walls, the fragments of two brick furnaces and four foundry pits were excavated. This revealed large quantities of waste from the former foundries which was later dumped. The size of the identified melting furnaces, and the shape of the shafts dug next to them, suggested the casting of large, heavy bronze objects. The excavated remains are among the most important industrial monuments of late medieval Buda, probably identical to the royal cannon foundry of the turn of the 15th and 16th centuries, already known from written sources.

Jacobus Marijwerder (Maryanwerder, Morganwerder = Marienberger) de Pruscia, the master cannon-maker from Marienberg in Prussia, south of Malbork, who founded the workshop, probably served the king during Matthias I's Austrian campaign. In 1478 he became the owner of the manor of Rohonc. James „...bombardarius noster” soon moved to Buda, near the royal palace. His house, first mentioned in 1489, stood next to the royal barber István Raguzai's house in St. Sigismund Street towards the castle. According to the royal account books of 1494/1495, the workshop here was used to make cannons for the army of Vladislaus II for the 1494 campaign against Lőrinc of Újlak. According to sources, James himself helped organise the transport of artillery equipment during the siege of Újlak. Around 1505, he was succeeded by Martinus de Pruscia „Bombardius regie maiestatis” (his son?). It is presumably his name that appears on the bronze inscription on the tomb of Vladislaus II at Székesfehérvár, on which the sources identify the name of the former foundryman as Martinus de Prussia fudit.

In 1515, Márton the king's master cannon-maker was mentioned as a neighbour of a town plot in Buda, and then in a city charter of 1518 we learn that their house (and the workshop) was sold to Imre Perényi, the Palatine of Hungary, and his sons, who had previously been the southern neighbours of the property.

In addition to the rich and extremely valuable source material on the workshop, the archaeological legacy of the workshop is of outstanding technical and historical importance. The seemingly small numbers and the fragmentary finds allow us to draw a number of important conclusions and bring us closer to a better understanding of the technical and economic history of a major manufactory.

The available sources suggest that the operation of the Buda workshop coincides in a particular way with a change in the technology of bronze casting. This was the emergence of a new type of furnace, the so-called flame furnace, which represented a fundamentally new melting technology compared to the previous ones. In addition to this modern technology, however, the archaeological excavations reveal the temporary nature of the foundry facilities. Thus, the Buda cannon foundry of the turn of the 15th and 16th centuries - both technically and technologically modern - was not yet a workshop for large series, but rather for individual pieces! However, this particular military factory was an occasional manufactory made up of many specialists: carpenters, stone-cutters, blacksmiths, foundrymen, rope-makers, boat-men, carriers, whose tasks ranged from preparing the cannon for casting to the delivery to the war. The royal master gunner was at the head of the work organisation and often drove the finished guns into battle himself.

The finds suggest that the complex industrial activity was mostly carried out on the site, from casting to the assembly of cannons. At the same time, it is worth highlighting the topographical advantages of the workshop site, such as the proximity of the nearby gates, which supported continuous access and egress, or the Friss Palace, in whose cellar gunpowder was stored at the time. Or the accessibility of the First Yard, which were probably already a parade ground and a military depot.

In any case, the workshop, which existed for barely 30 years, is now without precedent or continuation. The road metaphorically starts at a traditional town property in the 1480s and ends at the same place before 1518.

Németh Balázs

A majsi tűzfegyverleletek helye a mohácsi csata körül kialakult vitában

A majsi falunyom hadileletei kulcsszerepet játszanak a mohácsi csata lehetséges helyszíneinek beazonosítása tekintetében. A lelőhelyről immáron több ezer tárgy került elő, melyek jelentős hányadáról egyértelműen bizonyítható, hogy kora 16. századi jelleget mutatnak. A közelmúltban két fontos tűzfegyverlelet került elő a fémkeresős kutatások során, melyek lehetőséget adnak arra, hogy további érvekkel támasszuk alá a majsi falunyom leleteinek korát, és kapcsolatot teremthessünk a fellelt lövedékek és az azokat kilövő fegyverek között. 2021-ben egy taplólakatos arkebuz csövének maradványa, teljes csőfarrésze, 2022-ben pedig ugyan ennek a típusú fegyvernek kakasa került elő a falunyom mellől. A taplólakatos arebuz kifejezetten a 15. század végére, 16. század első felére jellemző fegyvertípus, mely számos olyan technikai megoldással rendelkezik, mely a 16. század második felére eltűnik. A fellelt csődarab űrmérete is harmonizál a falunyomnál fellelt és a tömegsírokban talált lövedékekkel, így ez is azt támasztja alá, hogy itt a 16. század első évtizedeiben történt konfliktus nyomait találták meg a kutatók.

Németh, Balázs

The place of the firearms found in Majs in the debate around the Battle of Mohács

The militaria of the village of Majs play a key role in identifying the possible sites of the Battle of Mohács. Thousands of artefacts have now been recovered from the site, a significant proportion of which can be clearly shown to be of early 16th century date. Recently, two important firearms finds have been recovered during metal detecting surveys, which provide an opportunity to further substantiate the age of the finds from Majs village and to establish a link between the projectiles recovered and the weapons that fired them. The arquebuse is a type of weapon typical of the late 15th and first half of the 16th century, with a number of technical features that disappear by the second half of the 16th century. The size of the barrel also harmonises with the projectiles found in the mass graves and in the village remains, thus confirming that the traces of a conflict in the first decades of the 16th century have been found.

Szakács Béla Zsolt

Templomépítkezések 1500 körül a Magyar Királyság területén

Az 1500 körüli Magyarország fejlettségét vizsgáló kutatás keretében készül az 1470-1530 közötti templomépítkezések adatbázisa. Az előadás ennek első eredményeit és módszertani tanulságait kívánja bemutatni.

Szakács, Béla Zsolt

Church buildings around 1500 in the Kingdom of Hungary

In the framework of a research on the regional differences in the medieval Kingdom of Hungary (ca 1500), a database is in preparation covering church building activity between 1470 and 1530. The lecture will present the first results and the related methodological problems.

Lantos Andrea – Rácz Miklós

A dunapataji késő gótikus templom az újabb kutatások alapján

A dunapataji református templom nagyrészt gótikus eredete az épület formája és a felújításokhoz kapcsolódó korábbi megfigyelések, feltárások kapcsán már ismert volt, módszeres kutatás és megfigyelésre azonban csak a templom újabb teljes felújítása során, 2020-21-ben került sor. A nagy méretű templom falainak alsó részén, a szentélyboltozat és a nyílások környezetében 2020-ban kiterjedt vakolatleverésre került sor, amelynek kapcsán kutatói megfigyeléseket lehetett végezni. A kutatások fő megállapítása, hogy a középkori templom minden jel szerint korábbi előzmények nélkül egyetlen késő gótikus építkezés eredménye, amelynek nagy mértékben elpusztult belsőépítészeti elemei reprezentatív kialakításra engednek következtetni.

A falak kutatása mellett lehetőség nyílt a templombelső régészeti kutatására is, melynek során hét szelvényt nyitottunk, négyet a szentélyben, kettőt a hajóban és egyet a D-i bejáratnál. A feltárás, valamint a falkutatás során láthatóvá váltak azok a gótikus építészeti elemek, melyek eddig rejtve voltak. Ugyanígy az átépítések is nyomon követhetőek voltak, a korábbi oldalsó és keleti karzat alapozásai, valamint az állványozások nyomai. Az egykori szentélyt teljesen rekonstruálni lehetett, valamint a főoltár előtt előkerült a Paksi családhoz köthető kriptá.

Lantos, Andrea - Rácz, Miklós

The late Gothic church of Dunapataj based on recent research

The largely Gothic origin of the Reformed Church of Dunapataj was already known from the shape of the building and from previous observations and excavations related to the renovations, but systematic research and observation was only carried out during the recent complete renovation of the church in 2020-21. In 2020, extensive plaster stripping was carried out on the lower part of the walls of the large church, around the sanctuary vault and the wall openings, which allowed for research observations. The main finding of the research is that the medieval church is by all indications the result of a single late Gothic construction without any previous antecedents, and that the extensively destroyed interior elements suggest a representative design.

In addition to the excavation of the walls, it was also possible to carry out archaeological research in the interior of the church, during which seven trenches were opened, four in the sanctuary, two in the nave and one at the southern entrance. The excavation and the wall exploration revealed Gothic architectural elements that had been hidden until then. In the same way, the rebuildings could be traced, with the foundations of the former side and east galleries and traces of scaffolding. The former sanctuary could be completely reconstructed and a crypt linked to the Paksi family was found in front of the high altar.

Takács Ágoston

Koldulórendi építkezések a 16. század elején a mai Budapest területén

Az utóbbi évtizedek építészeti beruházásának köszönhetően számos kolostor maradványai láttak napvilágot régészeti feltárásokon a középkori Budán és annak környékén. Ezért, míg korábban legfeljebb csak szórványos írott adatokból tudhattunk valamennyit róluk, ma már az épületmaradványok valamennyi betekintést adnak az épületek egykori megjelenésébe is. A 16. század első évtizedeiből több leírás is szól arról, hogy egyes kolostorokban zajlottak építkezések. Ilyenek a Ráskay Lea által írt kódexek megjegyzései, hogy az adott évben éppen mit építettek a szigeti apácakolostorban, vagy a budaszentlőrinci munkákról is beszámoló *Vitae fratrum...* című pálos rendtörténeti munka –, azonban az építkezések körülményeiről és eredményeiről ezekből nem sokat tudunk meg. Nem is beszélve azokról a kolostorokról, amelyek létezéséről ugyan vannak írott adataink, azonban a fennmaradt oklevelek csekély száma miatt más részletet nem tudunk róluk. Buda külvárosaiban több ilyen kolostor állt: mindenekelőtt az egyik városrésznek is nevet adó, Szent István vértanúról elnevezett ágostonos remeték kolostora, valamint az Irgalmasság anyja tiszteletére szentelt karmelita kolostor. Mindkettőt részlegesen kiásták az elmúlt évtizedekben a mai Víziváros területén, habár a sűrű beépítés miatt a teljes felületű feltárás egyik épületegyüttes esetében sem jöhetett szóba.

A feltárt építészeti emlékek mindkét kolostornál azt mutatták, hogy számottevő 16. század eleji építkezésekkel kell számolnunk ezeknél az épületeknél is, akár csak a már említett Margit-szigeti domonkos és a budaszentlőrinci pálos kolostorok esetében. Az egyes épületeket készítő építőműhelyekről vagy mesterekről sajnos nem maradt fenn adat, arról pedig végképp nem, hogy esetleg ugyanazok működtek volna több építkezésen is, az építészeti részletek mindenesetre nem zárják ki ennek a lehetőségét. Ahogy az is feltűnő, hogy az ágostonos kolostor kivételével, ahol nem ismerjük az alapítás körülményeit, az összes királyi alapítású intézmény. A 16. század eleji budai királyi palota építészeti maradványaival összehasonlítva hasonló megoldású részleteket lehet találni. Ez felveti azt a kérdést, hogy ezek egy 1510-es években Buda környékén is működő, a királyhoz kapcsolódó építőműhely tevékenységének nyomaiként értelmezhetők, vagy a királyi palotából induló építészeti divatként, ami nem köthető egy adott építőműhelyhez?

Takács, Ágoston

The buildings of mendicant orders in the early 16th century in the area of present-day Budapest

Archaeological excavations in and around medieval Buda have revealed the remains of several monasteries, thanks to the architectural investments of recent decades. Therefore, while in the past we only knew something about them from sporadic written records, nowadays the remains of the buildings give us an insight into their former appearance. From the first decades of the 16th century, there are several descriptions of construction work taking place in some monasteries. These include the notes in the codices written by Lea Ráskay on what was being built in the monastery on the (Margaret) Island in a given year, or the Pauline monastic history *Vitae fratrum...*, which describes the work in Budaszentlőrinc, but they do not tell us much about the circumstances and results of the construction work. Not to mention the monasteries, of which we have written records, but the scarcity of surviving documents means that we have no other details. There were several such monasteries in the suburbs of Buda: first of all, the monastery of the Augustinian hermits named after the martyr St Stephen, which gave its name to a part of the city, and the Carmelite friary dedicated to the Mother of Mercy. Both have been partially excavated in recent decades in the area of the present-day Víziváros, although the dense development of the area has prevented the full excavation of either complex.

The excavated architectural monuments at both monasteries showed that there was considerable construction work in the early 16th century, as in the case of the already mentioned Dominican nunnery of Margaret Island and the Pauline monastery of Budaszentlőrinc. Unfortunately, there are no records of the workshops or craftsmen who made the individual buildings, and certainly no records of whether the same craftsmen might have worked on several buildings, although the architectural details do not rule out the possibility. It is also striking that, with the exception of the Augustinian monastery, where we do not know the circumstances of its foundation, all the institutions were royal. A comparison with the architectural remains of the royal palace in Buda in the early 16th century reveals details of a similar design. This raises the question of whether these can be interpreted as traces of the activities of a building workshop associated with the king, which was also active in the Buda area in the 1510s, or as architectural fashions that originated in the royal palace and cannot be linked to a specific building workshop.

Buzás Gergely-Szőke Balázs

A visegrádi obszerváns ferences kolostor átépítése a 15-16. század fordulóján

Zsigmond király 1425-ben pápai engedélyt kért, hogy általa a visegrádi Szent György kápolnába telepített boszniai obszerváns ferencesek számára kolostort emelhesse. Az építkezés meg is indult, azonban hamarosan félbeszakadt és a rendház is elnéptelenedett. Ezért Mátyás 1473-ban újra pápai engedélyért folyamodott a visegrádi ferences kolostor építéséhez. Ez már egy sikeresebb vállalkozásnak bizonyult, de az építkezés mégsem fejeződött be Mátyás uralodása alatt, hanem II. Ulászló koráig elhúzódott.

A kolostor romjainak 1989-ben, Szőke Mátyás által történt azonosítása óta több ütemben folyt a feltárása: elsőként az MNM Mátyás Király Múzeuma és az ELTE Középkori Régészeti Tanszéke együttműködésnek keretében, Szőke Mátyás, Laszlovsky József és e sorok írójának vezetésével a kerengő és a keleti, valamint a nyugati kolostorszárny ásatását végeztük el, majd az északi külső kolostorudvaron álló gazdasági épületek kutatása történt meg. 2023–2024-ben a Várkapitányság Zrt. által koordinált Visegrád Reneszánsza program előkészítő munkálatainak részeként, a MNM Nemzeti Régészeti Intézetének közreműködésével végeztem el a kolostortól keletre eső Anjou-kori épületek és későközépkori kerti támfalak ásatását, valamint a kolostor templomának és nyugati és északi udvarának a feltárását. Elsősorban ez utóbbi ásatások hozták a legjelentősebb új eredményeket a kolostor Jagelló-kori építési periódusának értékelése szempontjából.

Az új kutatások kimutatták, hogy a kolostortemplomnak csak a hosszháza épült meg a Zsigmond-korban, de azt sem boltozták be, bár legalábbis temetkezésre biztosan használták. A 15. század végi átépítés során azonban a hosszház déli falát lábazati szintig visszabontották. Ebben a periódusban a hosszház újjáépítése mellett teljesen újonnan épült fel a templom szentélye. Átalakításokat végeztek a nyugati kolostorszárnyban, a kerengőt beboltozták, majd a keleti kolostorszárnyat teljesen átépítették és ekkor épültek ki az északi külső udvar épületei is.

A Mátyás- és Jagelló korban végzett építkezéseket nehéz elkülöníteni, de vannak támpontok, amelyek erre esélyt adnak. Az északi udvarfon feltárt kőfaragó- és kovácsműhely, valamint nyugati kolostorszárny refektóriumának faragottkő részletei szoros kapcsolatot mutatnak a királyi palota 1470-80-as

években végzett Mátyás-kori átépítésével, a kerengőboltozat pedig jól összekapcsolható, a tereskei monostortemplomnak szintén az 1480-as évekre keltezhető beboltozásával. Ezzel szemben a gazdasági épületszárny átépítése, az itt álló műhelyek felszámolása, valamint a keleti kolostorszárny és a templom későgótikus hálóboltozatai, továbbá a szintén ezekhez az épületrészekhez köthető reneszánsz kőfaragványok már a 15. század utolsó és a 16. század első évtizedében készülhettek. Már biztosan II. Ulászló korához köthető egy írott forrás alapján a kolostor tornyának az építése, az Anjou-kori Szent György kápolna helyén.

A Mátyás- és II. Ulászló-kori építkezések szoros összefüggésére a legjobb példa a templom reneszánsz főoltára, amelynek fehérmárványból faragott töredékei a 2024-es ásatás során kerültek felszínre. Az oltár szobrai Benedetto da Maiano, 1480-as évekre keltezhető művei, és feltehetően kapcsolatban állnak Mátyás királynak, egy írott forrásokból ismert cibórium-megrendelésével, aminek a kivitelezése a király halála miatt 1490-ben félbeszakadt, de II. Ulászló 1493-ban mégis hozzájutotta már elkészült darabokhoz és tervekhez. Feltehetően ezeket használták fel – helyben, budai márgából faragott architektonikus elemekkel kiegészítve – a visegrádi ferences templom főoltáraként. Az oltár 1540 őszén, harci események kapcsán pusztulhatott el, majd az összetört szobrokat egy kriptába szórták, az oltár oszlopait pedig a megsérült kolostor refektóriumának javítására használták fel.

A visegrádi ferences kolostor építéstörténete jellemző példája a 15–16. század fordulóján Magyarországon lezajlott királyi építkezéseknek, amelyeknél kimutatható, hogy II. Ulászló – főleg uralkodása első felében – aktívan folytatta a sokszor Zsigmond-kori előzményekre épülő késő-Mátyás-kori reprezentációs építkezéseket. A budai palota és a nyéki villa, valamint a székesfehérvári bazilika mellett ezek közé tartozott a kolozsvári és a visegrádi obszerváns ferences kolostor is. A visegrádi kolostorépítkezést ezek közül különösen jó ismerjük, szerencsés forrásadottságai és most már csaknem teljesnek nevezhető régészeti kutatottsága miatt.

Buzás, Gergely - Szőke, Balázs

The rebuilding of the Franciscan friary of Visegrád at the turn of the 15th-16th century

In 1425, King Sigismund asked the Pope for permission to build a friary for the Bosnian Franciscan Observant Friars, who had been served in the chapel of St George in Visegrád. Construction began, but was soon interrupted and the friary was deserted. So in 1473 Matthias again applied for papal permission to build a Franciscan friary in Visegrád. This proved to be a more successful venture, but the construction was not completed during the reign of Matthias, but was delayed until the reign of Vladislaus II.

Since the identification of the ruins of the friary by Mátyás Szőke in 1989, excavation has been carried out in several stages: firstly, in the framework of a cooperation between the Museum of King Matthias of the MNM and the Department of Medieval Archaeology of the ELTE, led by Mátyás Szőke, József Laszlovszky and the author of these lines, the cloister and the eastern and western wings of the friary were excavated, followed by the excavation of the farm buildings in the northern outer courtyard. In 2023-2024, as part of the preparatory work for the Visegrad Renaissance programme coordinated by the Castle Administration Ltd. and in collaboration with the National Archaeological Institute of the MNM, I carried out the excavation of the Anjou-period buildings and late medieval garden retaining walls to the east of the friary, as well as the excavation of the church and the western and northern courtyards of the friary. It is mainly the latter excavations that have yielded the most significant new results for the evaluation of the friary's Jagiello-period construction.

New research has shown that only the longitudinal building of the friary church was built in the Sigismund period, but it was not vaulted, although it was certainly used for burial. However, during the rebuilding at the end of the 15th century, the southern wall of the longhouse was demolished to plinth level. In this period, the sanctuary of the church was completely rebuilt, alongside the rebuilding of the longhouse. The western wing of the friary was remodelled, the cloister was enclosed, the eastern wing was completely rebuilt and the buildings of the northern outer courtyard were added.

It is difficult to distinguish between the buildings of the Mátyás and Jagiellonian periods, but there are some clues that give us a chance. The carved stone details of the stone carving and forging workshop in the northern court-

yard and the refectory of the western friary wing show a close link with the Matthias reconstruction of the royal palace in the 1470s-80s, and the cloister vaulting can be linked to the vaults of the monastery church in Tereske, also dating from the 1480s. By contrast, the rebuilding of the farm wing, the dismantling of the workshops, the late Gothic nave vaults of the eastern friary wing and the church, and the Renaissance stone carvings also associated with these parts of the building, may have been made as late as the last decade of the 15th century and the first decade of the 16th century. The construction of the tower of the friary, on the site of the Anjou chapel of St. George, is certainly dated to the reign of King Vladislaus II, according to a written source.

The best example of the close connection between the construction of the Matthias and Vladislaus II periods is the Renaissance high altar of the church, the white marble fragments of which were unearthed during the excavation of 2024. The sculptures on the altar are by Benedetto da Maiano, dating from the 1480s, and are probably related to a ciborium commissioned by King Matthias, known from written sources, which was interrupted by the death of the king in 1490, but for which Vladislaus II obtained the completed pieces and plans in 1493. These were presumably used as the high altar of the Franciscan church of Visegrád, with architectural elements carved in situ from Buda marble. The altar may have been destroyed in the autumn of 1540 in a battle, after which the broken sculptures were scattered in a crypt and the altar pillars used to repair the damaged friary refectory.

The building history of the Franciscan friary of Visegrád is a typical example of the royal construction in Hungary at the turn of the 15th and 16th centuries, where it can be seen that Vladislaus II - especially in the first half of his reign - actively continued the late-Matthias-era representative construction, often based on Zsigmond-era precedents. In addition to the Buda Palace and the Villa of Nyék, and the Provosty of Székesfehérvár, these included the Franciscan friaries of Kolozsvár and Visegrád. Of these, the Visegrád friary is particularly well known because of its fortunate sources and its archaeological research, which is now almost complete.

Laszlovszky József

Pusztulás és újjáépítés a Jagelló-korban és a 16. század első felében. A visegrádi ferences kolostor régészeti kutatásának történeti értelmezése

A visegrádi ferences kolostor a késő középkori Magyarország jelentős egyházi intézménye volt a királyi palota tőszomszédságában. A Zsigmond király által alapított kolostort nagyszabású átépítések alakították át a 15. század végén és a 16. század elején. A Mátyás királyhoz és a Jagelló uralkodókhoz köthető átalakítások, bővítések a hazai későgótikus építészet és reneszánsz művészet jelentős helyszínévé tették az épületegyüttest. Az 1990-es évektől folyó ásatások a kolostor jelentős maradványait hozták felszínre, a közelmúlt nagyszabású feltárásai pedig a nagyméretű templom helyzetét és kiterjedését tisztázták. A kerengő és a kolostorszárny feltárására az Eötvös Loránd Tudományegyetem Középkori és Kora Újkori Régészeti tanszékének és a Visegrádi Mátyás Király Múzeum tanácsadásainak keretében került sor, ahol minden évben nyári szakmai gyakorlaton dolgoztak a középkoros hallgatók. A templom régészeti kutatására pedig a Visegrád Reneszánusza fejlesztési program keretében került sor, a Várkapitányság és a múzeum munkatársainak részvételével. Mindezek nyomán a középkori királyi központ egyik legnagyobb épületegyüttese került felszínre. A feltárásokból nemcsak egy komplex építéstörténet rajzolódik ki, amelyben nem csupán bővítések és átalakítások változtatták meg az épület bizonyos részeit, hanem pusztulási hullámokkal is számolnunk kell. Ebben bizonyosan szerepet játszottak az egyre növekvő számú dunai árvizek, amelyek már a Jagelló-korban is jelentős változtatásokat eredményeztek (boltozatok, pincék). A mohácsi csata után zavaros évtizedek szintén nyomot hagytak az épületekben, és a török kor kezdetén valószínűleg egy földrengés hatásaival is számolni kell. Az új régészeti eredmények segítségével a pusztulási folyamat fázisai is jobban meghatározhatóak, és ezzel a 16. század első felének történeti folyamataival is összekapcsolható a kolostor építéstörténete. Az előadás a kirajzolódó építési és pusztulási fázisokat foglalja össze, és ezáltal jobban megismerhető, hogy milyen folyamatok játszottak szerepet Visegrádon a Jagelló-korban. Ezáltal a régészeti eredmények a korszak politika-, egyház-, környezet- és művészettörténetének is megkerülhetetlen forrásaivá váltak, és a Jagelló-korszakot követő évtizedek megítélésében is fontos szerepet játszanak.

Laszlovszky, József

Destruction and reconstruction in the Jagiellonian period and the first half of the 16th century. Historical interpretation of archaeological research on the Franciscan friary of Visegrád

The Franciscan friary of Visegrád was an important ecclesiastical institution in late-medieval Hungary, in the immediate vicinity of the royal palace. Founded by King Sigismund, the friary underwent major reconstructions in the late 15th and early 16th centuries. The alterations and extensions associated with King Matthias and the Jagiellonian monarchs made the complex an important site of late Gothic architecture and Renaissance art in Hungary. Excavations since the 1990s have revealed significant remains of the friary, and recent large-scale excavations have clarified the position and extent of the large church. The excavation of the cloister and the wing of the friary took place within the framework of the Department of Medieval and Early Modern Archaeology of Eötvös Loránd University and the King Matthias Visegrád Museum, where students of medieval archaeology have been working every year as summer interns. The archaeological excavation of the church took place within the framework of the Visegrád Renaissance Development Programme, with the participation of the Castle District and the museum staff. This has led to the excavation of one of the largest complexes of buildings in the medieval royal centre. The excavations have not only revealed a complex architectural history, in which parts of the building have been altered by additions and alterations, but also by waves of destruction. The increasing number of floods on the Danube certainly played a role in this, which already in the Jagiellonian period resulted in significant alterations (vaults, cellars). The turbulent decades after the Battle of Mohács also left their mark on the buildings, and the impact of an earthquake at the beginning of the Ottoman period is probably to be expected. The new archaeological findings also help to better identify the phases of the destruction process and thus to link the friary's construction history with the historical processes of the first half of the 16th century. The presentation will summarise the phases of construction and destruction that emerge, thus providing a better understanding of the processes at play in Visegrád during the Jagiellonian period. The archaeological findings thus become an indispensable source for the political, ecclesiastical, environmental and artistic history of the period, and an important source for the understanding of the decades following the Jagiellonian period.

Szokola László

Lengyel–magyar udvari kapcsolatok II. Ulászló és II. Lajos uralkodása idején

A lengyel–magyar kapcsolatok tekintetében az 1490 és 1526 közötti periódus igen intenzív időszaknak tekinthető. Ezekben az években a két ország kapcsolatát ugyanis nemcsak a közös határ, hanem az azonos dinasztíából származó uralkodók közötti igen szoros családi (apa–fiú, testvéri, illetve nagybáty–unokaöcs) kapcsolat is elősegítette. A dinasztia cseh–magyar és lengyel–litván ága azonban az eltérő politikai érdekek miatt nem egyszer komoly konfliktusba is került egymással.

1490–1492-ben II. Ulászló és János Albert (még mint herceg, illetve választott magyar király) között a magyar trónért való viaskodás, 1497-ben pedig Moldva ügye okozott problémát. Emellett II. Ulászló rangidős testvérként rendre igyekezett beleavatkozni a lengyelországi királyválasztásokba, II. Lajos magyar és cseh király halála után pedig I. (Öreg) Zsigmond udvarában voltak olyan személyek, akik a lengyel király és litván nagyfejedelem magyarországi lehetőségeiről sugdolóztak. Utóbbi uralkodó egyébként is igen szoros kapcsolatban állt a magyar elittel: lengyelországi és litvániai uralma előtt több évet töltött a budai udvarban, első felesége pedig az akkori erdélyi vajda, Szapolyai János testvére, Borbála volt.

A családi kapcsolatokon és az egymással folytatott vitákon túl azonban a dinasztia tagjai a diplomácia mezején is többször egyeztettek egymással, amelyben a fő pontokat az Oszmán Birodalommal való viszony, Moldva hovatartozása, illetve a Jagellókkal rivalizáló Habsburgok kérdése jelentette. II. Ulászló idején ráadásul többször találkozunk azzal a jelenséggel, hogy a dinasztia lengyel–litván ágának diplomáciai erőfeszítéseit a cseh–magyar ág követei segítették. Ulászló halála után azonban fordult a kocka: a lengyel–litván uralkodó igyekezett atyáskodni az ifjú II. Lajos felett. Ekkor bár még az 1519–1521. évi Német Lovagrend ellen vívott háborúban is többféle módon felmerült a cseh–magyar csapatok részvételének kérdése, 1521-ben és 1526-ban azonban már lengyelországi katonaságot mozgósítottak a Magyarországra támadó oszmán csapatokkal szemben. Noha 1526-ban I. Zsigmond hivatalosan nem támogathatta a magyar és cseh királyt, diplomatái azonban még később is felemlegették a mohácsi csatában pápai pénzen harcoló lengyel zsoldosok vitézségét.

Mindezek alapján nem meglepő, hogy a lengyel és a magyar oldalon is a diplomáciai küldöttségek jelentős része egymás országaiba irányult, amely a cseh–magyar, valamint a lengyel–litván udvar tagjainak szorosabb kapcsolatát, valamint a két udvar személyi állományának keveredését is okozta. Sőt, bár ebben a kérdésben még további kutatásokra van szükség, a két udvar struktúrájában is kimutatható Buda és Krakkó szorosabb kapcsolata. Ez a szoros kapcsolat pedig a kultúra különböző aspektusai mellett például a katonaság tekintetében is tetten érhető. A közvélekedéssel ellentétben ugyanis nem Báthory István lengyelországi uralma alatt, hanem a 15. század végén jelentek meg Lengyelországban az első huszár (hussar) csapatok, amelyek a később lengyel szimbólummá vált szárnyas huszárok (winged hussars) elődeit jelentették.

Az előadás az eddig elmondottak fényében a Jagellók budai és krakkói (illetve részben vilnusi) udvartartása közötti kapcsolatok dinamikájára, a kapcsolat fenntartásában részt vevő különböző személyekre, illetve az eddig feltárt strukturális hatásokra kívánja fektetni a hangsúlyt.

Szokola, László

Polish-Hungarian court relations during the reigns of Vladislaus II and Louis II

As far as Polish-Hungarian relations are concerned, the period between 1490 and 1526 can be considered a very intense period. In these years, the relationship between the two countries was fostered not only by the common border, but also by the very close family ties (father-son, brother-son, uncle-nephew) between the rulers from the same dynasty. However, the Czech-Hungarian and Polish-Lithuanian branches of the dynasty were often in serious conflict with each other because of their divergent political interests.

In 1490-1492, the dispute between Vladislaus II and János Albert (still a prince and elected king of Hungary) over the Hungarian throne, and in 1497 over Moldavia, caused problems. In addition, Vladislaus II, as senior brother, tried to interfere in the election of kings in Poland, and after the death of Louis II King of Hungary and Bohemia, there were people in the court of Sigismund I (the Old) who whispered about the possibilities of the Polish king and the Lithuanian Grand Duke in Hungary. The latter ruler was also very closely connected with the Hungarian elite: before his reign in Poland and Lithuania, he spent several years at the court in Buda, and his first wife was Borbala, the sister of the then Transylvanian Vojevoda János Szapolyai.

However, in addition to family relations and disputes, the dynasty members also had several diplomatic exchanges, the main points of which were the relationship with the Ottoman Empire, the question of Moldavia's belonging and the question of the Habsburgs, who were rivals of the Jagiellonians. In the reign of Vladislaus II, moreover, the diplomatic efforts of the Polish-Lithuanian branch of the dynasty were repeatedly assisted by envoys from the Bohemian-Hungarian branch. However, after the death of King Vladislaus, the tables were turned: the Polish-Lithuanian monarch sought to patronise the young Louis II. Although the question of the participation of Bohemian-Hungarian troops in the 1519-1521 war against the Teutonic Knights was still being raised in various ways, in 1521 and 1526 Polish troops were mobilised to counter the Ottoman invasion of Hungary. Although in 1526 Sigismund I could not formally support the Hungarian and Bohemian king, his diplomats still later praised the valour of the Polish mercenaries who fought at the Battle of Mohács on papal money.

It is not surprising that a significant number of diplomatic delegations on both the Polish and Hungarian sides were sent to each other's countries, which led to closer relations between members of the Bohemian-Hungarian and Polish-Lithuanian courts, as well as a mix of personnel from the two courts. Moreover, although further research is needed on this point, the closer links between Buda and Krakow can be seen in the structure of the two courts. This close link is also evident in various aspects of culture, such as the military. Contrary to popular belief, it was not during the reign of István Báthory, but at the end of the 15th century, that the first hussar troops appeared in Poland, the forerunners of the winged hussars, which later became a Polish symbol.

In the light of what has been said so far, the lecture will focus on the dynamics of the relations between the Jagiellonians' court in Buda and Krakow (and partly in Vilnius), the different individuals involved in maintaining these relations and the structural influences that have been revealed so far.

Tomka Gábor

Nemesi lakóhelyek a Jagelló-korban

A Jagelló-kor nemesi lakóhelyei tükrözik e társadalmi réteg jogilag tagadott, de a valóságban igencsak létező heterogenitását. Míg a legszegényebbek fából, agyagból készült, a jobbágyokétól semmiben sem különböző házakban laktak, a kőből (tégeléből) épült házak a városok kivételével már inkább, de természetesen nem kizárólagosan nemesi lakóhelyeket jelezhetnek. Ezek legegyszerűbb formája földszintes, rendszerint három helyiséges ház, mely alatt pince is húzódhat. A legkésőbb a 14. századtól elterjedő háromhelyiséges lakóegységek az emeletes, igényesebb udvarházakra a korszakban is jellemzőnek tünnek. A vizsgált korszak vége felé találkozunk olyan épülettel is, amelyet a középkorban megszokottal ellentétben kéttraktusossá építenek át. Az udvarházak és a castellumok között helyezkednek el a több épülethől összetett, mégis erődtíten kúriák. Ezek egyik legpompásabb, bár részleteiben vitatott datálású példája a nyírbátori rezidencia. A reneszánsz villa típusából egyelőre a pécsi Tettyét (Szatmári György nyaralóját) ismerhettük meg alaposabban. A késő középkori kastélyok közül a botszentgyörgyi talán a legismertebb példa. Kérdéses azonban, hogy jellemzői mennyire általánosíthatóak. A várakban a korra inkább a lakószárnyak átépítése, esetleg konyhaépületek emelése látszik jellemzőbbnek, mint a védelmi rendszer fejlesztése. Nem lehetetlen, hogy néhány dunántúli várat Miksa 1490-es hadjárata nyomán erősítenek meg. A várak megújuló védelmi rendszerét Nagyvázsony Buzás Gergely által javasolt periodizációja szerint a röviddel később általánossá váló kapu-elővédművek, valamint az ellenfalas várárkok jelenthetik. Ez utóbbi szép (bár a késő középkoron belül nem tisztázott datálású) példája a diósgyőri királynéi vár kiépítése. Itt a kettős kaputornyok mellett lőfegyverek használatára szánt kazamataszerű lóállást is kialakítottak.

Az ónodi és a regéci várak 15-16. századi rétegeinek bemutatásával az írott források és a vizsgálható maradványok közötti nehezen feloldható ellentmondásokra is fel szeretném hívni a figyelmet.

Tomka, Gábor

Noble residences in the Jagiellonian era

The noble residences of the Jagiellonian period reflect the legally denied, but in reality very real heterogeneity of this social stratum. While the poorest people lived in houses made of wood and clay, which were no different from those of the serfs, houses built of stone (brick), with the exception of towns, may indicate rather, but certainly not exclusively, noble dwellings. Their simplest form is a ground-floor house, usually with three rooms and a cellar underneath. The three-room dwelling units, which became common from the 14th century at the latest, also seem to be typical of the more sophisticated manor houses of the period. Towards the end of the period under study, we also encounter buildings which, unlike in the Middle Ages, were converted into two-tract buildings. Between the manor houses and the castles, there are mansions made up of several buildings, but without fortifications. One of the most splendid examples of these, although its date is disputed in detail, is the residence at Nyírbátor. Of the Renaissance villa type, we have so far been able to get to know the Tettye (György Szatmári's summer house) in Pécs in more detail. Of the late medieval castles, Botszentgyörgy is perhaps the best known example. However, it is questionable how generalisable its characteristics are. In the castles of the period, it seems more typical to rebuild the residential wings and perhaps erect kitchen buildings than to improve the defensive system.

It is not impossible that some of the castles in Transdanubia were fortified as a result of Miksa's 1490 campaign. According to the periodisation of the castle proposed by Gergely Buzás, the renewed defences of Nagyvázsony may be represented by the gate fortifications that became common shortly afterwards, as well as the fortifications with a counter-wall. A fine example of the latter (although of uncertain date within the late Middle Ages) is the construction of the Queen's Castle of Diósgyőr. Here, in addition to the double gate towers, a caisson-shaped shooting gallery for firearms was constructed.

By presenting the 15th and 16th century layers of the castles of Ónod and Regéc, I would also like to draw attention to the contradictions between written sources and the remains that are difficult to resolve.

Bachus Dóra

Vincenzo Guidotto velencei titkár jelentései a Magyar Királyi udvarból

Vincenzo Guidotto velencei titkár neve ismerősen csenghet a Jagelló-kor kutatói számára, hiszen ő volt a Velencei Köztársaság utolsó hivatalos képviselője a végzetes mohácsi csata előtt, 1524 augusztusa és 1525 júliusa között. Leginkább a Balogh István által Friedrich Firnhabertől lemásolt olasz nyelvű záró jelentéséről és annak magyar nyelvű fordításáról közismert. A már Velencében előadott záró beszámoló fontos forrását képezi a Jagelló-kor és a középkori Magyar Királyság utolsó időszakának. Gyakran idézik részletes beszámolóját a magyar egyházi és világi elit bevételeivel kapcsolatban, vagy plasztikus leírásait a „szélesválu, széptestű” II. Lajosról és feleségéről, a „bájos”, illetve „élénk” Máriáról. A Magyar Királyságban töltött ideje alatt fáradhatatlan buzgalommal munkálkodott a törékeny velencei-magyar kapcsolatokon és a fokozódó Velence-ellenes hangulat ellenére sikerült fontos, vezető szerepet betöltő emberek, köztük Szalkai László, támogatását is elnyernie. A hatvani országgyűlés azonban félbeszakította küldetését, ugyanis a magyarok mind a velencei, mind a császári követek azonnali hazaküldését követelték. Így Guidotto is visszatért Velencébe. A záró jelentése mellett a Királyságban töltött huszonhárom hónapja alatt írt jelentései is fennmaradtak másolatban, amelyeket eddig kizárólag Mario Sano naplójából ismerhettünk.

Bachusz, Dóra

Reports from the Royal Court of Hungary by the Venetian Secretary Vincenzo Guidotto

The name of the Venetian secretary Vincenzo Guidotto may sound familiar to scholars of the Jagiellonian era, as he was the last official representative of the Venetian Republic at the fateful Battle of Mohács, between August 1524 and July 1525. He is well-known about his final report in Italian, which was copied by István Balogh from Friedrich Firnhaber and its translation into Hungarian. The final report, which had already been presented in Venice, is an important source of information on the Jagiellonian age and the last period of the medieval Kingdom of Hungary. Its detailed account of the revenues of the Hungarian ecclesiastical and secular elite is often quoted or his plastic descriptions of the “broad-shouldered, fair-bodied” Louis II and his wife, the „charming” and „vivacious” Mary. During his time in the Kingdom of Hungary, he tirelessly worked to improve the fragile Venetian-Hungarian relations and despite the growing anti-Venetian sentiment, he managed to win the support of important leading figures, including László Szalkai, who was a leading figure in the field. However, the parliament of Hatvan interrupted his mission, as the Hungarians demanded the immediate resignation of both the Venetian and imperial envoys. So Guidotto returned to Venice. In addition to his final report, copies of the reports he had written during his twenty-three months in the Kingdom also survive, known until now only from Mario Sanudo’s diary. Despite his pivotal role in diplomatic relations, Italian and Hungarian research mentions Guidotto only tangentially. He witnessed a critical period full of conflicts, which ultimately led to the fall of the medieval Kingdom of Hungary, but his origins and career remains unexplored. An examination of the secretary’s career and his years in Buda was inspired by Guidotto’s autograph letters, found during a research trip to Venice, which are even absent from Sanudo’s diary. The aim of my presentation is therefore to sketch the career of the Venetian secretary, his background, and at the same time to present the letters found during the research trip, which provide valuable insights into the Venetian-Hungarian diplomatic history.

F. Romhányi Beatrix

Két korszak határán: a Magyar Királyság a Jagelló-korban

Kubinyi András bő egy emberöltővel ezelőtt jelentette meg azokat a tanulmányait, amelyek a késő középkor, azon belül a Jagelló-kor újraértékelésének kezdetét jelentették. Az általa felvetett kérdések újabb kutatásokat inspiráltak, amelyeknek köszönhetően az elmúlt évtizedekben a korszak megítélése jóval kiegyensúlyozottabb lett. Mára idejét múlttá vált a Jagelló-kori hanyatlás vagy a „gazdag föld – szegény ország” toposza. Ugyanakkor – a 14. századi pápai tizedjegyzékhez hasonló forrás híján – keveset tudunk az ország egészének anyagi viszonyairól, a regionális különbségekről. A korábbi kutatások eredményeire és az immár könnyen hozzáférhető digitális eszköztárra támaszkodva egy új kutatási projekt keretében erre a kérdésre keressük a lehetséges válaszokat, a legkülönbözőbb indikátorok felhasználásával. A település- és plébániahálózat késő középkori változásain és az indikátorként használt adatok térbeli elterjedésén keresztül felvázolhatók a korszak demográfiai és gazdasági folyamatai, egyes régiók településhálózatának, illetve etnikai és vallási képének a megváltozása, valamint érzékeltethető az oszmán terjeszkedés hatása.

F. Romhányi, Beatrix

On the Border of Two Ages: the Kingdom of Hungary in the Jagiellonian Age

András Kubinyi published his studies just over some decades ago, which marked the beginning of a reassessment of the late Middle Ages, and in particular the Jagiellonian period. The issues he raised have inspired new research, which has led to a much more balanced view of the period in recent decades. Today, the topos of the decline of the Jagellonian era or of the 'rich resources - poor country' are no longer valid. At the same time, in the absence of a source such as the 14th-century papal tithe register, we know little about the material conditions of the country as a whole, or about regional differences. Drawing on the results of previous research and the now easily accessible digital toolkit, a new research project will seek possible answers to this question, using a wide range of indicators. Through the changes in the settlement and parish network in the late Middle Ages and the spatial distribution of the data used as indicators, we will be able to outline the demographic and economic processes of the period, the changes in the settlement network and the ethnic and religious picture of certain regions, and the impact of Ottoman expansion.

Varga Szabolcs

Horvátország és Szlavónia a Jagelló-korban

A Horvát Királyság és Szlavónia a Szent István koronája alá tartozó ország két markánsan eltérő jellegekkel bíró tartománya volt. Előbbi 1102 óta a Magyar Királyság nagyon komoly autonómiával bíró társországa volt, míg Szlavónia az ország testeként annak csupán egy partikuláris jogokkal felruházott részének számított. A 15. század közepén megerősödő oszmán katonai nyomás más-kepp érintette Horvátországot, Szlavóniát és a Magyar Királyság más területeit, mindez pedig kihatott e régiók fejlődésére és belső közigazgatására. A horvát nemesség hangadó része 1490 után Habsburg (I.) Miksát támogatta a magyar trónutódlás körül kirobbant harcokban, mert az osztrák örökös tartományoktól várták a határvédelem megerősítését. Nándorfehérvár 1521. évi elfoglalását követően Ferdinánd főherceg azonnal beszállt a horvát területek védelmébe, és több horvát előkelőt a zsoldjába fogadott. Mindez jelentősen meglazította a budai királyi udvarral való kapcsolatokat, és ismét felszínre kerültek azok a hangok, amelyek a magyar koronától való elszakadást emlegették.

Szlavónia a Jagelló-korban Zágráb, Körös, Varasd és Verőce vármegyéket foglalta magában, és az ország egyik legfejlettebb vidékének számított. Közigazgatása teljesen megfelelt a magyarországi gyakorlatnak annyi sajátossággal, hogy a megyék nemessége a vármegyei közgyűlés mellett egyre gyakrabban a szlavón tartományi rendi gyűlésen is megjelent, és ezen alkalmak következtében épp II. Ulászló és II. Lajos korában egy mind markánsabb regionális öntudat alakult ki közöttük. 1496-ban címert, rá egy évre pecsétet kaptak az uralkodótól, és közben sikerrel akadályozták meg Corvin Jánost abban, hogy tartományukból hercegséget hozzon létre az Ulászlóval kötött politikai alku részeként. Ezzel együtt Corvin egészen a haláláig Szlavónia leghatalmasabb nagybirtokosa volt, és az ő környezetében szolgált a következő évek tartományi elitje. A szlavón nemesség 1521 előtt a határvédelemben leginkább logisztikai feladatokkal vett részt. Ők látták el a horvát végvárakat és a boszniai Jajcát is. Az állandó katonáskodás révén a helyi nemességnek erős maradt a királyi udvarral való kapcsolata, és közülük sokan vállaltak szolgálatot II. Ulászló, majd II. Lajos környezetében. 1520-ban meghalt Beriszló Péter horvát-szlavón bán, és utódlásának kérdése permanens politikai krízishez vezetett. Erdődy Simon zágrábi püspök, Korbáviai János, Batthyány Ferenc és Tahy János voltak a legmeghatározóbb politikai szereplők ezekben az években, és az ő viszonyuk kihatott a szlavón nemesség mindennapjaira. 1526-ban részt vettek a mohácsi csatában, ahol komoly veszteségeket szenvedtek.

Varga, Szabolcs

Croatia and Slavonia in the Jagiellonian period

The Kingdom of Croatia and Slavonia were two distinctly different provinces of the country under the crown of St Stephen. The former had been an associate country of the Kingdom of Hungary since 1102, with very considerable autonomy, while Slavonia was a part of the body of the Kingdom with only particular rights. Ottoman military pressure, which increased in the mid-15th century, affected Croatia, Slavonia and other areas of the Kingdom of Hungary differently, and this had an impact on the development and internal administration of these regions. After 1490, the majority of the Croatian nobility supported Maximilian Habsburg in the struggles that broke out over the succession to the Hungarian throne, because they expected the Austrian hereditary provinces to strengthen border protection. After the capture of Nándorfehérvár in 1521, Archduke Ferdinand immediately joined in the defence of Croatian territory and took several Croatian nobles into his mercenary service. This significantly loosened relations with the royal court in Buda, and voices of secession from the Hungarian crown resurfaced.

Slavonia in the Jagiellonian period comprised the counties of Zagreb, Körös, Varazdin and Verőce and was one of the most developed regions in the country. Its public administration was fully in line with Hungarian practice, with the peculiarity that the nobility of the counties, in addition to the county assembly, also attended the Slavonic provincial assembly more and more often, and as a result of these occasions, a more and more pronounced regional consciousness developed among them, especially in the time of Vladislaus II and Lajos II. In 1496 they received a coat of arms from the monarch and a seal the following year, and in the meantime they successfully prevented John Corvin from creating a duchy from their province as part of a political bargain with Vladislaus. Corvin was, however, the most powerful landowner in Slavonia until his death, and the provincial elite of the following years served in his entourage. Before 1521, the Slavonic nobility was involved in border defence mainly in logistical tasks. They supplied the Croatian outposts and Jajca in Bosnia. Through constant military activity, the local nobility maintained strong links with the royal court, and many of them took up service in the entourage of Vladislaus II and later Louis II. Bishop Simon Erdődy of Zagreb, János Korbáviai, Ferenc Batthyány and János Tahy were the most prominent political figures in these years, and their relationship affected the daily life of the Slavonic nobility.

